

milyonluk tecrübe

Milyonuncu buzdolabını üretti Arçelik.
Bir milyon yuvada başarıyla verdiği
bir sınavı simgeleyen
ve şimdi daha da aşılacak bu dev sayıyla,
hem satışta, hem de kalitede
değişmez bir önder olduğunu
bir kez daha ortaya koydu.
Ulusal endüstri açısından
çok önemli bir aşamayı belirleyen
bu mutlu olay, üstün kaliteli
ev cihazlarını en hesaplı şekilde
büyük kitlelere maletmek amacıyla olan
yaratıcı Türk zekâsının, Türk emeğinin
kıvanç veren bir sonucudur.

ARÇELİK

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EYLÜL 1975

İÇİNDEKİLER:

- Dedem Korkut Kitabı'nın İngilizce Çevirileri Orhan Şaik GÖKYAY
Şalpazarı'nda Yağmur Duası, İnanış ve Âdetler Hasan ERATA
Halk İnanmalarında Süpürge Selçuk AYTAZ
Giyisiler ve Oyunlarıyla Dünden Bugüne Türk Folkloru Sabahattin TÜRKOĞLU
Semerkant'tan Çamlıdere'ye Atılan Sacayak . Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL
Irak Türkmenlerinde Yağmur Duası ve Sosyolojik Değeri . Atâ TERZİBAŞI
Âşık Karşılaşmaları - Atışmalar ve Bugünkü Durumu - I Muhan BALI
Dijon XXX. Bağbozumu Halk Dansları Yarışması T.F.A.
Malatya'da Hayvan Hastalıklarının Tedavisi Ahmet ŞENTÜRK
Bir Yozgat Masalı : Dört Öğüt Muhsin KÖKTÜRK

BİZE GELEN KİTAPLAR

.....

SAYI : 314

KURUŞ : 300

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

257

istikbalinizin
garantisi
tasarrufunuz

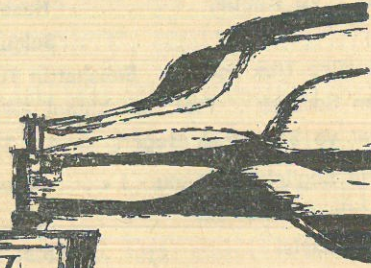
tasarrufunuzun
garantisi

TÜRKİYE

GARANTİ BANKASI

(Folklor : 96)

**HOS
BAG**

ŞARAP
SANAYİNDE
KALİTE ve NEFASET
ÖRNEĞİNİ YİNE

**TEKEL
SUNAR**

(Basın : 60823 — 98)

DAMLIYA
DAMLIYA
GÖL OLUR

TÜRKİYE **Ş** BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

(Folklor : 97)

**ANADOLU
BANKASI**

SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
KISACASI

AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 99)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 314

EYLÜL 1975

YIL : 27 — CİLT : 16

DEDEM KORKUT KİTABI'NIN İNGİLİZCE ÇEVİRİLERİ

Yazan : Orhan Şaik GÖKYAY

Türk Edebiyatı'nın bu en büyük, en önemli kitabı, sırasıyla Rusça, İtalyanca ve Almance çevirilerinden çok sonra ayrı ayrı bu kez İngilizceye de çevrildi (*).

Dedem Korkut kitabı üzerinde, başta Türkçe olmak üzere bugüne değin türlü dillerde pek çok incelemeler yapılmış, hikâyeler türlü yönlerden ele alınmıştır. Ancak nedense, İngiliz dilinde bu konuya gereken ilgi gösterilmemiştir. Bu bakımdan Birleşik Amerika'da ve İngiltere'de birbiri ardınca iki çevirisinin çıkmasını sevinerek karşıyoruz.

Bu yazımızda ilkin, Birleşik Amerika'da 1972 de yayımlanan çeviri üzerinde durmak istiyoruz. Başta bir giriş (s. IX - XXIII) ile metin (s. 3 - 175), her hikâye için onunla ilgili ayrı ayrı açıklamalar (s. 177 - 205) ve kaynakça (s. 207 - 212) bölümlerini veren bu çeviri ilk bakışta ayrı bir önem taşımaktadır. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin biri tarihçi, biri İngiliz dili ve edebiyatı okutan ve folklorcu iki Türk profesörü ile yine folklorcu olarak tanıdığımız Amerikalı bir profesörün meydana koyduğu bu çevirinin, günümüze değin bu alanda yapılan araştırmalar, yayımlanan incelemeler göz önünde tutulunca bir yenilik getir-

mese bile, kendinden önceki çalışmalardan yararlanılarak daha az eksik ve daha az yanlışla hazırlanmış olacağı ve bize bir güven vereceği düşünülebilir. Ne var ki çeviriyi okuyup bitirdiğimiz zaman, bunun, başlanamayacak denli yanlışlarla yüklü olduğunu görmekten üzülmüşüzdür. Kendi alanlarında yetkili saydığımız kimse-lerin, birbirlerini tarih, dil ve folklor yönünden destekleyerek ortaya koyduklarını sandığımız bu üçüzlü çevirilerinde, ufak - tefekleri bir yana, nasıl yapılabildiğini bir türlü anlayamadığımız yanlışlarla karşılaşmak hayal kırıklığına yol açmıştır. Bir kez daha anlıyoruz ki Dede Korkut gibi, bir dilin bütün güzelliklerini ve inceliklerini veren bir metnin üstün - körü demeyelim, salt bir sözlüğe bakarak, bundan da öte dili bildiğimizi sanarak anlayamayacağına tanık oluyoruz. Böylesi bir kitabın içinde geçen olayları kendi muhayyilemizde yaşatmadan, kişilerinin özelliklerine bürünmeden, onların yaşayışlarını bugünümüz gibi yaşamadan; benzetmelerini, sözcüklerini, anlamlarındaki bütün gömlek ayrıntıları ile kavramadan, kısaca kitabı sindirmeden, onu yabancı bir dilde vermeye kalkışmak başarısızlığa götüren bir yola girmek olur.

Üstelik bir noktaya daha değinmek istiyoruz. O da, böyle her bakımdan yüklü bir kitabın, bir destanın çevirisinde bir yabancı dili, bu dilde ne denli güçlü olursak olalım, bilmenin yetmeyeceğidir. Ondan çok ileride, bir destan di-

(*) Faruk Sümer, Ahmet E. Uysal, Warren S. Walker, The Book of Dede Korkut, University of Texas Press, Austin and London, 1972. Geoffrey Lewis, The Book of Dede Korkut, Penguin Books, Büyük Britanya, 1974

lini konuşmak ve yazmak ta gerektir. Yoksa kitabın havasından çok şey yitirmiş oluruz. Bu çeviride ise destan dili dediğimiz özelliklerden bir belirti göremiyoruz.

Kıtapta hiç de azımsanmayacak olan yanlışları bütünüyle sıralamaktan çok belli - başlı göze batanlarını aşağıda tanık olarak vermeye çalışacağız.

Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han'ın eşine söylediklerinde «kavunum» sözü, bu sözcük için yapılmış olan düzeltmelere bakılmayarak (*) yine «kavunum» (my melon, s. 11) diye verilmiştir.

Metinde bir çok yerde geçen **bidevi atlar** hep «Bedouin horses (s. 10)» diye çevrilmiştir. Açıklamada (bkz. s. 183, cümle 5) «Türklerin XII. yüzyıldan bu yana at yetiştirdikleri, bununla birlikte Arap atlarına daha çok değer verildiği söylenmektedir. Arap atlarına ayrıca «**Bedevi at**» dendiğini bilmiyorsak ta **bidev atların**, Arap atları olmadığını kesinlikle biliyoruz (**). «Bidev at» Uygur metinlerinde de geçmektedir (***) .

(*)Bkz! Orhan Şaik Gökyay, Duçentname, İstanbul 1964, S. 20

(**) Bkz. Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun kitabı, İstanbul, 1974, s. CDXXII v.d. «Bedev at» Dede Korkut destanlarından başka Manas Destanında, Bozoğlan Hikâyesinde, Battal Gazî'de ve Azeri Halk Edebiyatında da geçmektedir (Bkz. aynı yer.) Gerçi Dede Korkut kitabının her iki yazmasında da bu iki sözcük «bedevi at» diye yazılmış ve öyle harekelenmiştir. Tahrânî'nin Kitâb-ı Diyarbekriyye'sinde de «Esb-i bedevi (1, 201) ve Esbhâ-yı Bedevi (1, 244) geçmektedir. Bununla birlikte «Arap atı» yerine «bedevi at» dendiğini bilmiyoruz. Netekim Dede Korkut kitabında da bir yerde doğrudan «Arap atları» (Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun kitabı, S. 25 11 geçtiği gibi Kitâb-ı Diyarbekriyye'de de «Arap atı»na karşılık hep «esb-i tâzi» denmektedir (I. 112, 122, 167, 214, 216; II, 299, 400, 420, 471, 483). Biz bu iki kaynaktan geçen «bedevi atı» Türklere çok makbul bir soy atı olan «Bedev at» diye alıyoruz. Dede Korkut Hikâyelerini dinleyerek yazıya geçirmiş olan meraklı ile Kitâb-ı Diyarbekriyye'yi yazan Tahrânî'nin «Bedev atı» yerine «Bedevi at» yazmalarını, bu adı unutmış oldukları, ya da bilmedikleri için onların bir yalastırması olarak alıyoruz.

(***) Genç Bilgin Osman Sertkaya'nın bana lütfettiği bilâve göre, British Museum, Orient. 8193 numarada kayıtlı uygur harflerle yazmanın ypr. 28 b, satır 13 de

Ayır bidev-ler irtî tak-ı at-lar-ın-ğî dizesinde «bedev» apaçık görülmektedir.

Ypr. 30b de ise «Tanrının buyruğuyla Cebrail'in Cennetten bir kısırağa binip geldiği, bunu Firavun'un gördüğü, onun, binmiş olduğu aygırın başını çekemediği, atın kendisini güçsüz bırakarak denize girdiği anlatılmaktadır.

Görüleceği üzere, burada bedev at'ın adı açıkça geçtiği gibi, bu atların, denizden çıkan aygırın çayırda otlamakta olan kısıraklara aşmasından türediği inancı da yer almaktadır (bkz. Orhan Şaik Gökyay, aynı yer, Gölden çıkan aygır efsanesi, s. CDXXXII v. dd.)

Dede Korkut Hikâyelerinin yazıya geçtiği yüzyıla yakın bir zamanda, Osman adında birinin yazdığı «Tevârîh-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihan» da [düzenleyen: Atsız, İstanbul 1961, s. 48, 50] «Osman Paşa ata mâil idi. Baytarname mucibince bu beyt ile atın iyisin beyan eyledi, nazmetti» dendiikten sonra **Der beyanı esb-i bediv** başlığı altında bu atın özellikleri verilmektedir:

Yüğüğün evsâfın sorarlar ise size den üçü uzun, üçü kısa, üçü yassı, üçü gen uzun ola boyunu ile kulağı ve kuyruğu kısa ola arkası ve hurdaları, oyluğu yassı olan göğsü ile a'nıdır hem sağrısı gen olan burnu delüğü, gözü hem but ayrısı.

Demek ki XVI. yüzyılda **Bedev At**, özellikleri ile bilinmektedir. Bu tanıklara dayanarak, Dede Korkut Hikâyelerinde geçen «bedevi at»ın 'Arap atı' değil, özbeöz bir Türk atı olduğu ve 'Bedev at' diye okunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boyunda geçen «Ana hakkı Tanrı hakkı olmayaydı» sözü «Ana hakkı Tanrının verdiği hak olmasaydı «If a mother's right had not been a right given by Allah, s. 32» diye çevrilmiştir. Oysa bu «ana hakk' ne ise Tanrının hakkı da odur; ananın hakkıyla Tanrının hakkı birdir, ayrımı yoktur» anlamındadır.

Yine bu hikâyede «Karacuk çobanın dudakları tepserdi» çeviride «pressing his lips, s. 35» diye verilmiştir. «Tepsermek'in İngilizce karşılığı ise for the lips to become swollen, cracked or postulated from heat, fever, thirst, anxiety and the like'tir (bkz. Redhouse, İstanbul, 1921, s. 487).

Metinde «atı bahri hotazlı» diye nitelenen Karabudak'ın bu tanımı «rode a horse with a tassel made of white feathers» diye çevrilmiştir (S. 36). Bu «hotaz (= kutas)» tüy değildir. Cılasunların atlarının boynuna yak denilen yaban öküzünün, ya da «gâv-ı bahri» denilen deniz öküzünün süs için taktıkları kuyruğudur, tüy değildir (bkz. Burhan-ı Kaatı, Bahri kutas maddesi).

Bamsı Beyrek Hikâyesinde, Banu Çiçek'le Beyrek'in mücadelesi anlatılırken «kavradı kızın bağdamasını aldı» İngilizcesinde «He took off her shirt» diye verilmiştir (s. 46). Burada bir dil yanlışlığı olduğu kadar, oğlanla kızın mücadelesinde, oğlanın kızın gömleğini çıkardığını söylemek gibi Türk âdet ve geleneğine, Türk ahlâkına uymayan bir anlayışsızlık da vardır. Oysa «bağda-

ma» bir güreş deyiimi olarak «çelme, güreşçi çelmesi» demektir, sözcüğün bu karşılığı da türlü sözlüklerde vardır.

Beyrek'in kızıkarası, onun ölümünü duyunca «acı tırnak yüzüne çalci, güz elması gibi al yanağını yırttı» deniyor. Bu da «she tore her red cheeks until they looked like the apples of Autumn» diye çevrilmiştir (S. 52). Demek ki kızın yanakları kız onu acı tırnaklarıyla çekip yırttıktan sonra güz elmasına dönmüştür. Oysa kızın yanakları bu yastan önce de, bu yastan sonra da «güz elması» gibidir, güzeldir, öylesine pembe, beyazdır.

«Nâgâh Parasar'ın Bayburt Hisarına geldiler» de «They travelled day and night and at last reached Bayburt Castle which was commanded by Nâgâh Parasar, s. 54,» biçiminde verilmiş ve burada «ansızın, birden» demek olan «nâgâh» bir özel ad sanılmıştır. Bunun için bir açıklamaya da yer verilmiştir. Netekim aşağıda «arkıç kır» sözü de bir özel ad sanılmıştır (s. 160).

«Benim ağızıma söğübdürürsün doymadım» ise «you swore at my mouth but I had not enough of it (s. 57)» diye çevrilmiştir. Burada «dayanamamak, katlanamamak» anlamlarına gelen, sözün gelişi de bu anlamı gerektiren «doymamak» doğrusu «döyememek», büsbütün yersiz anlaşılmıştır. Bu yanlış **harcîâlem** bir dili konuşmanın bir metni anlamak için yetmeyeceği yolunda yazımızın başında söylediklerimizin kesin bir tanığıdır.

Kızlardan karnını doymak için yiyecek isteyen Beyrek'in «bağır gibi uyunda yoğurttan ne var?» sorusu «Have you some yoghurt **white and firm as a young girl's breasts?**» diye çevrilmiştir (s. 60). Oysa «bağır, karaciğer demektir, ve bu benzetme ile peynir gibi, karaciğer gibi katı uyumuş yoğurt anlatılmaktadır. Genç kızların göğsü ile uzaktan, yakından bir ilgisi olmadığı gibi bu, bir ağabeyin kızkardeşine soracağı bir soru da değildir. Kaldı ki Dede Korkut Hikâyelerinde baştan sona bir iffet vardır, **şehvet** ise hiç yoktur.

«Ok atanda benim okum senin okunu yarmadı mı» ise «did I not split the straight arrow you shot, s. 66» diye çevrilmiş. Burada «yarmak» oku ikiye bölmek (**split**) anlamına olmayıp bir yarışta birinin okunu geçmek demektir. Bugün dilimizde kullanıp durduğumuz «yarış» ve «yarışmak» sözcüğü de işte bu anlamdaki «yarmak» tan işteşliktir.

Kazan Bey'in oğlu Uruz'un tutsak olduğu boyunda «Kazan» in baş kesip kan döktüğü oğlan uşak aş yemekçe gelmez bana» büsbütün şaşılacak bir çeviri ile ve «He once said the male child was not born just to eat, s. 76» diye verilmiştir. Ne demektir bu? Burada olayın yürüyüşü içinde anlamı nedir? Olayla ilgisi nedir? Bunun anlamı eğer hikâyeyi kavrayıp izleyebiliyorsak, burada apaçık duruyor: Uruz, babasının baş kesip kan dökmelerini çocukların yemek yemesi denli kolay buluyor, işte bu.

«Ağ alnunda beş kelime dua kılduk» İngilizcesinde «we have said five words of prayer in behalf of your white forehead, s. 88» dir. Bilmem İngiliz okuyucu bundan ne anlayacaktır? Biz İngilizcesini Türkçeye çevirince anlamıyoruz da. Oysa bu «ağ alnunda» doğrudan «karşında, önünde» demektir.

«Ulu, kiçi kalmaya söz edene; karı, koca kalmaya kov edene» tekerlemesi ve ilenci ise «The young and old will talk about it now; both wife and husband will discuss it, s. 107» diye çevrilmiştir. Bu, hikâyenin arasına sokulmuş bir tekerleme, bir ilençtir. Şu denilmek isteniyor: «Senin kara buğra karşısında duraklaman dedikodu yolu açacaktır, ama bu dedikodu kötü bir iştir, başkasının arkasında söz edenlere büyük, küçük kalmanın; çekiştirenler de karı ve koca bulmasını. Bir başka deyişle «dedikodu yapanlar bunu yapacak kimse bulamazlar, yapayalnız kalsınlar, ama ne yapalım bu dedikodu olacaktır» demektir. Eğer çevirenler, sözün bu anlamını kavramaya yardım edecek olan «**kalmaya**» sözcüğünü görmezden gelmeselerdi bu yanlışlaşmış dedikodular, sanırım.

«Muhammede salavat getirdi» ise «He... repeated his belief in the prophecy of Mohammed, s. 110» diye çevrilmiş hep. «Salavat getirmek» bu demek değildir. Belki burada Geoffrey Lewis'in «He spoke a blessing on Muhammed» çevrisi daha doğrudur.

«Âhır sonu arı imandan ayırmasın» da «Allah never let her deviate from the true faith in **her last years**, s. 121» diye karşılanmıştır. Bu, «Tanrı **son yıllarında**» değil «son nefesinde imandan ayırmasın» diye herkes için, her yerde yapılmakta olan belli bir duadır. Dede Korkut Hikâyelerini çevirenler «son nefes» yerine «**son yıllarında**» diye çevirmekle ve duayı herkese değil de yalnızca burada kendisi için «ak bürçekli anan yeri bihişt olsun» diye dua edilen ana için

anlamakla yanılmışlardır. Netekim başka bir yerde (s. 133) «Ölüm vakti geldiğinde arı imandan ayırmasın» duasında da «son nefes» anlamı apaçık olduğu halde bunu «may Allah never separate you from the clean faith as long as you live» diye «son nefes» yerine «ömrün boyunca» diye çevirmişlerdir. Böyle dua etmekte sakınca yoksa da, hikâyenin sonundaki dua bu değildir, müslüman Türklerin hepimiz için ededikleri dualarının da böyle olmadığı gibi.

«Aruk candan iki karındaşı Tepegöz elinde helak oldu» da «**aruk candan**» bir özel ad sanılmıştır (s. 135), oysa bu «öz kardaşı» demektir.

«Alp eren erden adını yaşurmak ayıp olur, adın nedir yiğit, değil bana» büsbütün ters anlaşılarak «What is your name of your white-bearded father? I know it is shameful for heros to ask one another their names but regardless of this young man, tell me your name, s. 131» diye çevrilmiştir. Bu bir geleneği bilmemekten ileri geliyor. Yiğitlerin karşılaştıkları zaman birbirlerinin adlarını sormaları ayıp değil, bunu gizlemeleri ayıptır. Biliyoruz ki er meydanına çıkan kişi kiminle dövüşeceğini bilmezse olmaz, çünkü kendi ayarında olmayan biriyle savaşmak ayıptır. Onun için teketek dövüşlerde erler daha meydana çıkınca, dövüşe başlamadan birbirlerinin adlarını, kim olduklarını sorup öğrenirler. Dede Korkut kitabında bunun kaç yerde örneği vardır. Kıbrıs Barış Harekâtı günlerinde, benî arabasıyla bir yere götürmekte olan, henüz askerliğini yapmamış genç bir sürücü:

— Ağabey, benim ağırına giden Yunanı düşman sayıp karşımıza almamızdır, diye içini döktü. İşte budur bu!

«Uşun Koca-oğlu Eğrek Boyunda «kardaşım sağ imiş kayurmazam»ı çeviriciler «Oh that my brother should be alive and I should not care for him, s. 147» diye çevrilmiştir. Bunun anlamı «mademki kardaşım sağlamış, artık gam yemem» demektir, yoksa «**Onun için gam yemem**, onun için kayırmam» demek değildir. Burada, «**for him**» gereksizdir, yanlıştır.

«Kademi kutsuz gelin deyince udsuz gelin desinlar» de öncek'ler gibi anlaşılmamıştır. «Let them call me the unlucky bride, but I shall not have anyone call me the shameless bride» diye çevrilmiştir (s. 150). Bu da büsbütün ters ve yanlıştır. Burada bir açıklama yapmak gerek oldu. Oğlan, kızla gerdeğe girdiği halde ona do-

kunmadan bırakıp ağabeyisini kurtarmaya gidecektir, bunun için ağır bir and içer. Onun böyle ilk gece bırakıp gitmesi kız için utanılacak bir iştir. Oğlanın bırakıp gidişini başkaları kızın kademsizliğine, uğursuzluğuna yoracaktır. Kızın durumu açıklaması ise bir utanmazlıktır. Ama kız kendisi için «kademsiz gelin» diyecekleri yerde «utanmaz gelin» demelerini yeğ görüyor ve oğlanın gidişini, bunun nedenini kaynatasına, kaynanasına açıklamak gereğini duyuyor.

Yine bu hikâyede, metinde «tû yüzünüze» diye okunması gereken söz «tû yüz kerre» diye alınmış ve «shame upon you a hundred times» diye çevrilmiştir. Bu yanlışı Arap harfleriyle yazılmış olan metnin **azizliğinden** çok Türkçe deyimlerin bilinmediğine yormak daha doğru olur.

Görüleceği üzere bu yanlışların tümü olayları izleyememekten, sözcüklere bağlı kalarak, anlamadan çevirmekten doğuyor. Yukarıda söylediğimiz gibi bu yazıda yanlışların bütünü gösterilmiş değildir. Bunlar çevirinin değeri ve sağlamlığı üzerinde bir yargıya varmamıza yetecek leyin o bütün arasından bir seçmedir.

Açıklamalarda da ilişilecek yerler az değildir. Kitabın giriş bölümünde «Âhir sıpara başıdır, Amme görklü» açıklanırken «Amme'nin Kur'anın en güzel sûresi olduğu söylenmiştir. (s. 191, çıkma 10) «Amme» burada bir sûre adı değil, Kur'anın otuzuncu cüzünün başındaki sürenin ilk sözcüğüdür. Sürenin asıl adı ise (Nebe') dir. Taşdığı önem ise **en güzel sûre olmasından** değil, çok daha başkadır (*).

Begil-oğlu Emren Boyunda Emrenin Tanrıya yalvarışında geçen «Aziz Allah, **Hocam**, medet» dizesi «Dear venerable Allah help me, s. 143» diye çevrilmiş ve **Allah Koja** «Allah the elderly» diye açıklanmış (s. 201, çıkma 8). Metnin aslında görüleceği üzere «**kocam**» değil «**Hocam**» dir. «Hoca'nın ise türlü karşılıkları arasında «efendi, sahip, üstad, hükümdar» gibi anlamlar da vardır. Onun için metni «aziz Allah, Hocam» diye okumak ve ona göre çevirmek gerekir. Netekim yine o parçada «**Hânım**, göne çolğadun» dizesinde Tanrıya bir de «**Hânım**» diye sesleniş vardır. Yunus Emre'nin

Hocam, kimse olmasın

Şöyle garip bencileyin

(*) Bkz. Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul 1974 (s. 164 ve CCLXXIV).

ŞALPAZARI'NDA YAĞMUR DUASI, İNANIŞ VE ÂDETLER

Yazan : Hasan ERATA

KÖYDE YAĞMUR DUASI :

Havalar kurak, yağmursuz geçerse, halk dere kıyısında bulunan evliya makamında toplanıp, yağmur duası eder.

Yağmur duası yapılacağı önceden civar köylere haber edilir. O gün etraf köylerden gelen halk dereden küçük taşlar toplarlar. Bu taşlar 70 bin tane olur. Taşları, dua bilenler okur ve dilleri ile yalayıp, sayar, bir çuval veya telis içine doldururlar. Ağzını sıkıca bağlayıp dereye su içine koyarlar. Yağmur yağınca kadar suda kalır. Eğer yağmur fazla yağarsa, suya bu taşlardan karıştığını iddia ederler. O zaman da yağmurun dinmesi için, Hambarlıbaşı denen yerde bir evliya vardır, orada köyden parasını toplayıp aldıkları koyunu kurban ederler. Yalnız kurbanın etini köye getirmezler. Eğer yağmur dinmezse, etten köye geldiğinden şüphelenilir. Yeniden bir kurban daha kesilir.

Eğer kurak devam ederse, dereye bir kâfire ait kafatasının atılmasıyla yağmur yağacağına,

dizelerinde de «Hocam» sözü «Allahım, Yârabî» yerinde kullanılmıştır (*).

Açıklamalarda bize aykırı görünen yerlerden bir tanesi ve pek sivri olanı XI. hikâyede, Kazan Bey'in kâfiri taşlamasında geçen «önün koyup tersin okur kızı, gelini» dizesinin açıklanmasıdır (s. 160; açıklama, s. 205, çıkma 8). Burada «The girls and brides all reading backwards» diye çevirilen dizede, anlamı kavramakta büyük yardımı olan «**önün koyup**» nedense atlanmıştır, oysa bunun önemi vardır. Açıklamada, sağdan sola okunan Arap yazısına alışmış olanlar için soldan sağa doğru okunan lâtin alfabesi, geriye doğru, **tersine görünür**, deniyor. Bütün Dede Korkut kitabı içinde, beylerin okuyup yazdıklarını bilmiyoruz. Yalnız son hikâyede, Beyrek'e Aruz'dan **bir kâğıt** gelir, bunu da kimin yazdığı açık değil. Beyrek bu kâğıdı okur. Durum böyle olunca, Kazan Bey'in, kâfirleri yerden yere çaldığı bir taşlamada, bir kötülemede kalkıp ta Arap

(*) Bu unvanın anlamları ve tarih boyunca kullanılışı üzerinde geniş bilgi edinmek için bkz. Mehmet Fuat Köprülü, İslâm Ansiklopedisi, Hoca maddesi.

yağmur çok yağar, devamlı olursa, o zaman da dereye bir «piç»in atıldığına inanılır.

BAŞKA BAZI ÂDETLER :

• Bir delikanlı askere giderken evden dışarı çıktığı anda, eşikten aşağı arkasından yere bir ibrik su dökülür. Bu işlev, evine tez dönmesi için yapılır.

• Bazı günler fırtına şeklinde esen rüzgâr damları uçurur. Rüzgârı durdurmak için evin merteklerinden aşağı bir el değirmeni taşıını ipe asarlar. O zaman fırtınanın dineceğine inanılmaktadır.

• Bir kızı kocaya verdikleri zaman, kız, evden çıkarken evdeki süpürge ile evin içi süpürülür. Bu süpürge kızın arkasından dışarı atılır. Bu da vakti gelmiş kızların kismetini açılın, diye yapılır.

• Gelin kocası evine gelirken, güvey, gelinin başından üç el tabanca ile mermi atar ki, kötü ruhlar gelinle içeri gelmesin.

yazısıyla Lâtin harflerinin tartışmasını yapması, bir **akademik konuya** girmesi düşünülemez. Kaldı ki, günümüzde olduğu gibi, hele o yüzyıllarda, kadınların okuma yazma bilenleri var mı ki? Bu dizede ise kâfirin «**kızı, gelini önünü bırakıp tersine okumakta**» dir. Bana kalırsa Kazan burada onlara bir «cinsî sapıklık» damgası vurmaktadır. Yoksa Arap harfleriyle Lâtin yazısının karşılaştırıldığı bir **tartışmada** (!) bu tartışmaya «kızları, gelinleri karıştırmayacaktı, erkekler dururken.

Dede Korkut'un İngilizce çevirisinin yapılması gerekli bir iş olduğunu söylemeliyim. Yalnız bu dikkatsizliklerin, hepsi bu yazıya sığmayan yanlışların, eksiklerin bir gün ya çeviriciler, ya da başkalarınca giderileceğini umduğumu da belirtmek.

Dede Korkut kitabını anlayıp onu yabancı bir dile çevirecek olanların nasıl bir özen ve çaba göstermeleri gerektiği yukarıda söylenenlerden anlaşılacaktır. Bütün bunlardan sonra çok önemli bir yanı daha var bu işin, o da destan dilini öğrenmek ve onu kullanacak güce erişmek tir.

HALK İNANMALARINDA SÜPÜRGE

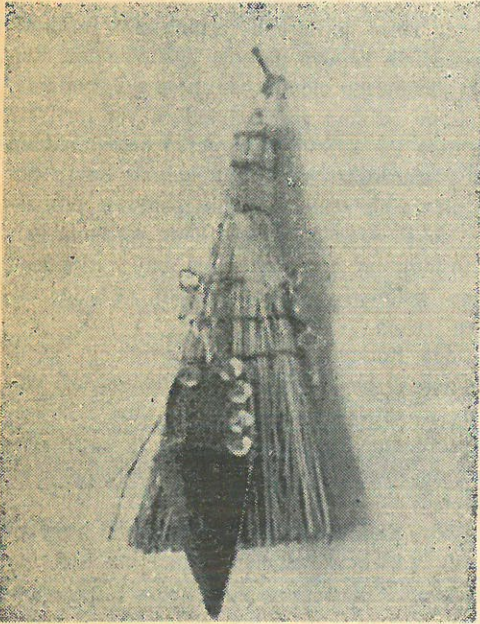
Yazan : Selçuk AYTAR

Türk halk inançlarında pek çok cansız varlık, olumlu veya olumsuz yargılarla değerlendirilmiştir. Hayvanlar ve insanlar gibi, bazı eşyalar da uğursuz sayılmış, bazıları ise uğurlu telâkki edilip saygı görmüştür. Folklorumuzda, bu uğurlu ve koruyucu olarak görülen eşyalar arasında süpürge'nin önemli bir yeri vardır.

En yaygın halk inancı olan nazara karşı koymak ve uzaklaştırmak için, insanlar eski devirlerden beri çeşitli nazarlıklar kullanmışlardır. Süpürge'nin kötü göze karşı koruduğuna inanılır ve süpürge nazarlıklar (resim) çok revaçtadır.

Süpürge'nin bu koruyucu niteliğinden Albastı adı ile tanınan bir lohusa hastalığının tedavisinde de yararlanır. Albastıyı, «Alkarısı» denen kötü bir ruh meydana getirir. Lohusayı bu kötü ruhun etkisinden korumak için, memleketimizin pek çok bölgelerinde baş ucuna bir süpürge konur. Bu suretle Alkarısı lohusaya yaklaşmaz.

Yeni doğan bebeklerin de kırk gün kırk gece odada yalnız bırakılmamaları gerekir. Bırak-

Uğuruna ve nazardan koruyuculuğuna inanılan bir süpürge

mak mecburiyeti hasıl olursa, bebeği kötü ruhların etkisinden koruması için yanına bir süpürge bırakılır. (1).

Süpürge'nin halk inanmalarında eski devirlerden beri sürdürdüğü bu koruyucu niteliği zamanla nedeni onun evlerdeki kullanıma sebebi ile ilgilidir. Ev içinde ve dışında, pislik, kir, çöp gibi şeyleri atmak ve temizlemek için kullanılan bir araç olması, süpürge'de temizleyici ve koruyucu bir nitelik olduğu inancını yaratmış ve giderek, süpürge halk inanmalarında majik bir kuvvet haline gelmiştir. Daha ziyade ev içi temizliğinde kullanılması ve ev içinde muhafaza edilmesi de onun evi himaye eden bir varlık olduğunu düşündürmüştür. Dr. S. Ünver, «Süpürge'nin evi himaye eden ruhun mücessem timsali sayıldığını söylemek caizdir» der (2).

Türk bilmecelerinde, «Çat crada, çat kapı arkasında» diye geçen süpürge genellikle iş bittikten sonra kapının arkasına bırakılır. Bunun nedeni de gene süpürge'nin koruyucu niteliği ile ilgili olmalıdır. Çünkü evlerle ilgili batıl inançlarda, tehlikeli dış etkiler, doğa üstü yaratıklar evlere kapılardan girerler (3). Bu zararlı varlıkların içeri girmelerini önlemek için, kapı arkasına koruyucu bir obje koymak ihtiyacı duyulmuş olmalıdır.

(1) Dr. Süheyl Ünver, Türkiye'de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor. Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936, S. 14.

(2) Dr. Süheyl Ünver, Türkiye'de Tıbbi Folklor Üzerine Rapor. Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936, S. 14.

(3) Dr. Sedat Veyis Örneç, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 113.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Aylık Halk Kültürü Dergisi

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İhsan HİNÇER

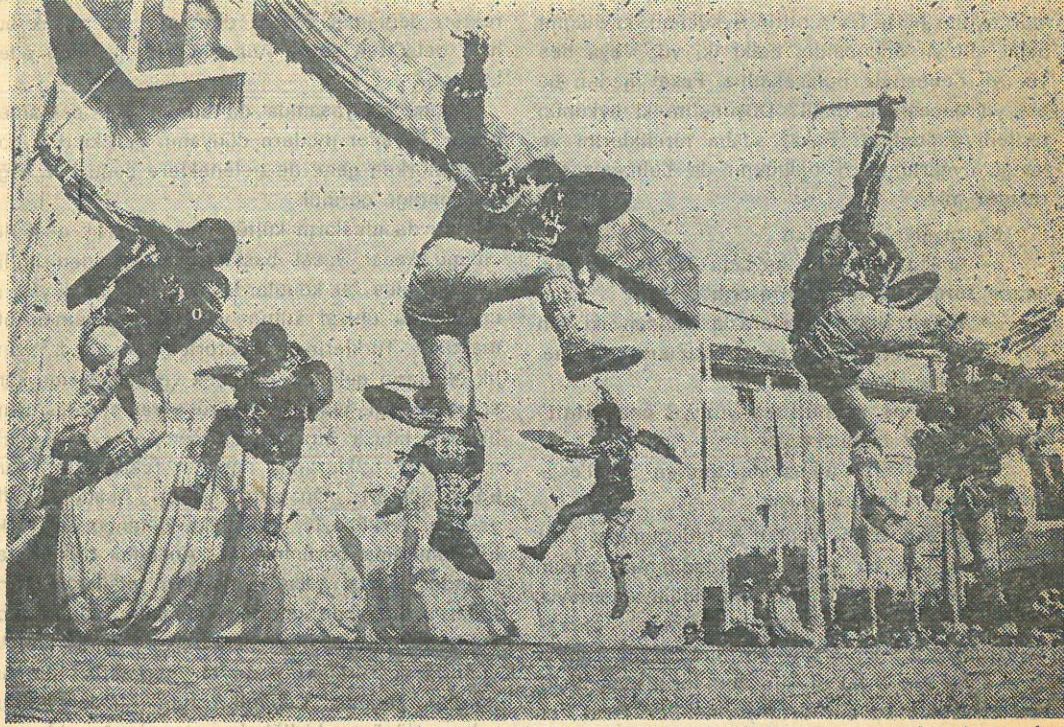
Yazı İşleri Sorumlu Yönetmeni : Bora HİNÇER

Adres : P.K. 46, Aksaray - İstanbul

Yıllık Abonesi 36 Lira.

DÜNDEN BUGÜNE TÜRK FOLKLORU

Yazan : Sabahattin TÜRKÖĞLU

Savaş karakteri olan oyunlara bir örnek : Bursa Kılıç - Kalkan oyunları savaş araçlarıyla yapılır..

Şüphe götürmez bir gerçektir ki Anadolu, dünya ülkeleri içinde en zengin ve renkli folklor değerlerine sahiptir. Folklorik zenginlikler, halk kitlelerinin, modern yaşamın çeşitli etkilerine rağmen korunmasına bağlanabilir. Fakat Anadolu'da ayrı bir durum ve görünüm vardır. Bu durum Anadolu'nun coğrafi ve tarihi etkinliğinden doğmaktadır.

Coğrafi faktörlerin folklor oluşumu üzerinde büyük etkiler yarattığı artık inkâr edilemeyecek derecede açıklığa kavuşmuştur. İklimin, dağların, denizlerin, ovaların insan karakterine, ilkel inançlara ve halkın manevi kültürüne kadar girdiği bir gerçektir.

— Örneğin bozkır bir doğa insanının türküsü yanık, dağlık yörelerin oyunu hoyrat olur.

— Soğuk iklimin insanı başka, sıcaklığın, ılığın başka türlü giyindir.

— Kimi türkülerde yemyeşil doğadan, çiçekten, gülden söz edilir de bir başkasında mor

dağlara, yardan ayıran geçit vermeyen sarp kayalara sitem edilir.

— Doğanın bitki örtüsünü, hayvanlarını, rengini her yörede ayrı bulursunuz. El işlemlerinde, halıda, kilimde bunlar farklı farklıdır.

Ve bunları düşünürken Anadolu'yu göz önüne getirirseniz doğanın ne denli büyük farklar gösterdiğini, yurdun çeşitli köşelerinde iklimin nasıl farklılaştığını göreceksiniz. İşte bu denli ayrı şekiller ve ayrı iklimler folklorlarda da o kadar renktir, zenginliktir.

Anadolu folkloru seyreden veya izleyen için ne kadar zevkli ise araştırmacı için de aynı niteliği taşır. Fakat gelin görün ki araştırmacı bu denli çeşitlilik gösteren Anadolu'yu araştırmada büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Derinlere inildikçe tarihin çeşitli bölümlerinde bir çok değişiklikler, etkiler ve olaylara rastlanır. Hele bir de bir çok uygarlığın ve değişik ulusların bir arada veya birbirini ardı sıra yaşadıkları düşünül-

İrse Anadolu'daki durumun karmaşıklığı ortaya çıkar. Böyle bir durumda folklor araştırmacısı aynı zamanda iyi bir sanat tarihçisi ve hatta arkeoloğ olmak zorunda kalacaktır. Bir giysi, bir halk oyunu hatta bir motifi öyküsünü, kaynağını belki elli yıl öncesinde, belki iki yüz veya beş yüz yıl öncesinde bulacaksınız. Fakat neden üç bin yıl öncesinde değil? Düşünelim ki öykünün tarihini saptadınız. Fakat acaba niteliklerini ve hangi uygarlığın izi olduğunu da bulmanız gerekmez mi?

Bir giysiyi ele alalım,

— Acaba bunu İç Asya'da Türkler bir evlenme töreninde mi giyiyorlardı?

— Yoksa Doğu Anadolu'da bundan iki bin altı yüz yıl evvel yaşayan Urantuların bir mesim giysisi miydi?

— Belki de üç bin beş yüz yıl önce Hitit'lerde gelinler taşımaktaydı.

— Yahut Frik ülkesinde tanrıça Sibel'e adanarak kullanılıyordu.

Bunlardan birini saptamış olduğumuzu kabul etsek bile bu giysinin saptadığımız çağdan sonra eski şeklini koruduğunu iddia edemeyiz. Örneğin Roma'lı bir kadın giysisini ele alırsak ve onların düz bir örtüyle örtündüklerini saptarsak, daha sonra bu ulusun Pers'lerle olan ilişkileri sırasında bu düz örtü yerine Pers'lerin çiçeklerle süslü baş örtülerini benimsemiş olmalarını olağan karşılamak gerekmez mi? Bunun gibi Asur'larla ilişkisi olan Frikler neden onların kemerini beğenip almasın, ve neden Anadolu'da yerleşen Yunanlılarda doğu ülkelerinin takıları moda haline gelmesin?

Madem ki Anadolu bütün çağların batı ve doğusu arasındaki bir köprüdür, o halde yaşamıyla, düşünüşüyle, geleneğiyle ve uygarlığıyla büyük bir karışımın karşısında olduğumuzu kabul etmemiz gerekiyor. Sanat eserlerinde bu görüntüyü açıkça görmek mümkündür.

Örneğin, Artemis bir Yunan tanrıçasıdır. Fakat doğuda çok sevilen bir başka ana tanrıça vardır: Sibel. Efes halkı çoğunlukla Anadolu'lu ve doğu uygarlığının tesirinde olduğundan Si-

(1) Yazının 18 Nisan 1975 günü İzmir, Fransız Kültür Merkezinde projeksiyonla verdiği gösterili konferans özettir. Bu konferansa İzmir SÜMHOTER Derneği Halk Dansları Grubu ile İzmir Olgunlaşma Enstitüsü, defile ve gösteriyle eslik etmişlerdir.

bel'i daha çok benimsemiş Artemis'den de vazgeçemediğinden doğu ile batı inanışlarını birleştiren yeni bir tanrıça doğurmuşlardır: Efes Artemis'i. Adı gene Artemis kalmıştır ama karakteri değişmiş doğulu olmuştur. Ve ancak bu hale geldikten sonra Anadolu halkına hitap edebilmiştir.

Bugünkü yaşamda da durum pek değişmemiştir. Giysiler modern dünyanın gereklerine göre yapılırken gene de geleneklere çoğu kez bağlı kalındığı görülür.

Bu da ulusların kültürel ve uygarlık gücüyle olduğu kadar yasal baskılarıyla yakından ilgilidir. Bir ulus bu konularda ne kadar güçlüyse o oranda da ulusal kültür ve folklor eğemen olmaktadır. Türklerin imparatorluk zamanında azınlık ulusların gelenek, görenek ve inançlarına karşı gösterdiği geniş hoş görüye rağmen bu azınlıklarda büyük ölçüde Türkleşme meydana gelmesi Türk folklorunda eğemen faktörlerin varlığını gösterir. On asırdan beri Anadolu halk yaşamı, türküsüyle, oyunuyla, geleneğiyle Türk-lük kimliğine bürünmüştür. Anadolu folklor tarihinde gelmiş geçmiş ulusların etkilerini Türk folkloru üzerinde görmek mümkün olduğu gibi bunların tümüyle Türk karakterli ve Türk ruhuyla yoğrulmuş Türkleştiği de bir gerçektir. Bugün görülen sonucun sebepleri tüm Anadolu'luların ruh ve düşünce birliğinde yatar. İç Asya'da çok değişik boylara mensup Türklerin zengin folklor üstünlüğü ile geleneklere bağlılıklarının da bunda büyük etken olduğunu kabul etmek gerekir.

GÜNEYDOĞU'DA GIYSİLER

İşte Türkler bu güçlü gelenekleriyle onuncu asra doğru Anadolu'ya gelmeye başladıkları zaman, geleneklerden bir grup da önceleri önemli Hitit bölgesi olan Antep yöresine yerleşmişti. Göçebe Türklerle yerli ulusların ne derece etkileşimlerini görmek için bunu bir örnek olarak ele alalım.

Bu yörenin etnik yapısı ile yöresel giysilere bir göz atmak faydalı olacaktır. Antep ve çevresi ilk göçlerle Oğuzlar'dan daha çok Barak ve İlbeyli boylarının yerleştiği bir bölgedir. Taşındıkları giysiler önemli ölçüde ilk biçimlerini korurlar. Kadınların üç etekleri Selçuklu Türklerinde görülen bir giysidir. İnce madeni kemerler gene İç Asya karakterine uyar, altta giyilen çakşır yani bol olmıyan şalvar da buna benzer.

Erkeklerdeki börk veya terlik ile üstlük yani cepken ve şalvar Anadolu'ya ilk gelen Türklerde

vardı. Konya'da Kubadabat sarayı kazısında bunu kanıtlayan insan figürleri bulunmuştur. Ancak şalvar belki de biraz bollaştırılmıştır. Gene de Antep yöresi şalvarı güney doğu da görülenlerden en az bol olanıdır diyebiliriz. Bilindiği gibi Diyarbakır, Urfa, Mardin'de giyilen ve ağırları çok daha geniş olan şalvarlar da vardır. Bu, güneyde yaşayan arapların bir etkisi olduğu kadar, bölgenin sıcaklığından doğan doğal bir gelişme sayılabilir. Beşe bağlanan kuşak için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Geniş ve kat kat sarılan kuşakların coğrafi yapıyla büyük ilgisi olması lâzım gelir. İlginçtir ki 3000 yıldanberi burada yaşayan bütün uluslar bu geniş kuşakları kullanmışlardır. Bunun daha çok sami ırkından gelen ulusların bir etkisi olduğu büyük ihtimal dahilindedir. Ayağa giyilen yemenilere gelince bu giysi pratikliği nedeniyle bütün Anadolu, İran ve Arap ülkelerinde benimsenmiştir. Kaynağı konusunda kesin bir şey söylemek mümkün olamıyor. Ne yazık ki bu yörede yaşayanlar İç Asya'dan getirdikleri ayak giysisini yakın bir zamanda terketmişlerdir. Bunlar, kadın için sarı ve erkek için kırmızı renkte kullanılan ve «edik» adını taşıyan kısa konçlu çizmelere. Bugün giyilmemesinin nedenini modern ve pratik olan yeni ayakkabıların çıkmasına ve sanırım ki biraz da ekonomik nedenlere bağlamak gerekir.

İÇ ASYA TÜRK GIYSİLERİ

Acaba gerçek Türk giysisinin özellikleri nelerdir. Mademki İç Asya'dan ayrıldıktan sonra bazı etkiler altında kaldığımızı kabul ediyoruz, o halde en temiz Türk folklor örneklerini ve dolayısıyla giysilerini İç Asya'da aramak en doğru yol olacaktır.

Bugün Türkistan'da yaşayan çeşitli Türk boyları hatırı sayılır derecede geleneklerini korumakla beraber gene de oturdukları ülkelerin çeşitli etkilerini almışlardır. Böyle olunca araştırmamızın gene çok eskiye götürülmesi lâzımdır. Bunun için İç Asya'da Türk toplumlarından oluşan devletlerin yaşadığı çağlarda yapılmış tasvirli eserler yardımcı olacaktır. Örneğin Gök-türkler, Gazne'liler Uygurlar gibi devletler ile bunların Türk olan uluslarının kuvvetli gelenekleri en iyi kaynak durumundadır.

Şimdi eldeki arkeolojik ve etnoğrafik belgelerden bu Türklerin geleneklerini, giyim ve oyunlarını inceleyelim:

Baş giysisinde bütün Türkistan'da asırlarca

devam eden bir başlık vardır. Buna, İç Asya Türk'leri, börk derler.

Börk, çeşitleri olmakla beraber genellikle başa tas gibi oturan işlemeli pamuk ve yünden yapılan bir giysidir. Kuzey'deki Kazak ve Kırgızlar biraz sivri olanlarını giyerek etrafına kürk koyarlar. Müjganlı börk olur.

Tas şeklindeki börkün yurt denilen eski Türk çadırlarına benzemesi ilginçtir. Türkler Anadolu'ya gelirken bunun etrafına sarık sardırlar. Fakat İç Asya'dakiler pek farklı kalmadı, sarık Araplar ve Hint'lilerden gelen bir doğu modası olarak bütün İslâm ülkelerine girdi.

Börklerin keçeden yapılanları da vardır. Bunlar Anadolu'da şekil değiştirerek külâh adını aldılar. Anadolu'da baş giysilerinin tarihi Hitit'lere kadar dayanır. Daha sonra, keçe başlıkları Frig'ler ve Pers'ler de kullanmışlardır. Nitekim Türkler Anadolu'daki bu eski keçe börklerden biçimlerini beğendiklerini zaman zaman kullandılar.

İç giyilen yakasız gömlekler Türkler için gelenekseldir. Kafkas'yadaki Türklerin giydiği boğazlı gömlekler ise Rus'lardan önce Uygurlarda vardı. Bürümcük olanlara gelince, bunlar Türk geleneğine göre işlenmiş ve giyilmişlerdir. İç Asya'da tipik giysilerden biri bugün dahi giyilen ve çapan denilen uzun paltoya benzer giysidir. Bunun üzerine eskiden kemer takılırdı. Fazla bol olmayan bir şalvar ve ayaklarda kısa konçlu çizmeye benzer giysiler giyiyorlardı. Anadolu'da edik denilen bu ayakkabılar daha önce belirttiğimiz gibi Maraş ve Antep yöresinde yakın zamana kadar yaşadı. Daha sonra ortaya çıktığı anlaşılan ucu kıvrık yemeniler bazı çevrelerin iddia ettiği gibi Yunan etkisi değil fakat Hitit geleneğine dayandığı sanılmaktadır. Kültüpe'de bulunan ayakkabı biçimindeki içki kapları bunu kanıtlar.

AZERİ TÜRKLERİNDE DURUM

Bugün İç Asya karakterinde giysiyi bazı farklarla Kafkasya ve Azeri Türk'leri giyer. Siyah renkli kaftan ve çizmelerin ise kuzeydeki ulusların etkisini taşıdığı sanılmaktadır. Bu bölgede kullanılan kemerler çok eski Türk geleneklerini yansıması yönünden ilginçtir. Madeni veya deri kemerlerin kökü Avar'lar gibi Türk'lüğü kanıtlanmış Ulus'larda görülür. Daha sonra Türkistan'da da kullanılmıştır.

Uygur ve Gazne'lilerin duvar resimlerinde bu tip kemerlere sık sık rastlanır. Kemerlerin en

TÜRK FOLKLOR

bir yere göçerken yurd denilen çadırlarını da birlikte götürdüklerini biliyoruz. Kondukları yerlere bunları tekrar kuruyorlardı.

Yurd tas şeklindeydi. Bu konut tipini çok seven ulusumuz Anadolu'ya geldikten sonra aynı formu türbelerde yaşattılar. Bugün doğuda Ahlat, Erzurum, Kayseri gibi yerlerde aynı biçimde pek çok türbe vardır. İç Asya'daki Türkler ise hâlâ konut olarak yurt geleneğini sürdürürler. Bu çadırlar ağaç iskelet üzerine keçe sarılarak yapılmakta bunun üstü bazen kilimlerle süslenmektedir. Keçe, ilk Türklerin en çok kullandıkları bir malzemedir. Yünden yapıldığı için sıcak tutar. Suyu geçirmez. Böyle olunca çadırın etrafında veya yerde kullanıldığı kadar giysi olarak da kullanılagelmiştir. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde keçeyi geleneklerine göre kullanmışlardır. Giysi olarak börk ve daha çok çoban kepeği ile karakterize edilen bu madde günümüzde de kullanılmaktadır.

İç Asya'dan Anadolu'ya gelirken uzun süre İran'da kalan Türklerin İran geleneklerinin etkisi altında kalmadığını iddia edemeyiz. Ayrıca Anadolu'ya ayak bastıkları çağlarda da şimdiki Türk toprakları elbette boş değildi. Doğrusu Türkler uygarlık yönünden çok güçlü geçmiş olan bir toprak parçasına gelmişlerdi. Daha önce burada bir çok ulus uygarlık kurarak yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Fakat onuncu asıra rastlayan bu yıllarda bütün, bu ulusları egemenliği altına alan bir toplum yaşıyordu: Bizanslılar. İmparatorluklarının içindeki halkın çoğunluğu eski Yunanlılar olmasına rağmen siyasi yönden Roma imparatorluğunun bir devamı sayılıyordu Bizanslılar. Anadolu'daki Yunanlılar ise eskiden beri Roma'lı olarak bildiğinden Türkler tarafından Rumî diye çağırılırdı. Bugün dahî Yunanlılara Roma'lı anlamına gelen Rum adı verilmektedir. Bu yanlış adlandırma sonradan devam ettiğinden Konya gibi Roma ülkesinde oturan Selçuklu Türklerine dahî bu ad verildi. Öyle ki onların sanattaki bazı stilistik yaratımları dahî bu adı aldılar: Rumi motif gibi.

Türklerin, kendilerini eski Yunan ve Roma uygarlığının mirascısı olarak gören Bizanslılar ve beri tarafta Ermeni'lerle ilişki kurunca gelenekleri yönünden pek çok etkilendikleri sanılır. Halbuki bunun aksi olmuştur. Bu uluslar ile uzun yüzyıllar birarada yaşamalarına rağmen etkilenme bir kaç belirli konuda fakat gene de karşılıklı olmuştur. Oysa ki daha önce İran'dan ve İs-

büyük özelliği üzerinden sarkan kişisel eşyalar (torba, maşrapa, kama vs.) ile işlemeli pandantifler yani sarkıtmalardır.

Bunların üzerine çok eskiden hayvan figürleri, kalp resimleri ve çeşitli bitkisel süsler aplike olarak konurdu. Bu gelenek Kafkas Türklerinde hâlâ devam eder.

Bugün gösteri ekiplerinin sunduğu Azeri oyunları daha çok Kuzeydoğu Anadolu ile bu bölgede sınırlarımız dışında kalan Türklerin oyunlarıdır. Taşdıkları giysi genellikle Kafkasya'da yerleşmiş bütün Ulusların ortaklaşa kullandıkları bir giysi olmasına rağmen yukarıda saydığımız özellikleri dolayısıyla eski Türk geleneklerinin devam ve egemenliğini göstermesi bakımından daha derin bir araştırma gerektirir. Diğer taraftan Kars bölgesi köylülerinin ayrı giysiler taşıdığını ve değişik karakterde oyunları olduğunu da belirtmek yerinde olur. Bu bölgemizde genellikle bar ve halay türünde oyunlar oynanır. Fakat çoğunluğu hudutlarımız dışında yaşayan Azeri Türklerinin dans ve müzikleri büyük ölçüde sevilmekte ve çevreye mal edilmektedir.

ETKİLENME VE DEĞİŞİKLİKLER

Acaba İç Asya Türk giysilerinin Anadolu'da eski biçimleriyle yaşamaması eski Anadolu uygarlıklarının gücünden ve üstünlüğünden mi ileri geliyordu. Kanımızca hayır. Bunun bir nedeni genellikle coğrafi şartlardır. Hatta yukarıda örnek verdiğimiz Kafkas giysileri dahi bölgenin coğrafi koşullarının izlerini taşır. Örneğin, soğuktan korunmak için başa giyilen kürklü kalpak ve karda rahat yürümek için giyilen çizmeler bu yüzdendir.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görülen coğrafi özelliklerin Türklerde de yansması ise olağandır. Bu özellikler yalnız Türklerde değil fakat aynı bölgede yaşayan bütün uluslarda yansmıştır. Bunu değiştiren faktör sadece ulusal ve kutsal olan inanışlar ile yasalarla devletlerin getirdiği yeni yöntemlerdir. Örneğin, giysi değişikliği yasası veya ordu ve meslek mensuplarının yeniden kabul ettikleri giysi modellerinden halkın hoşuna gidenler moda haline gelmiştir.

Türkler bu geleneklerle İç Asya'dan çıktıkları vakit ulus olarak bir özellikleri de göçebeliktir. Folkloru oluşturan faktörlerden birini de sosyal yaşantının niteliği olarak kabul edersek bu konunun üzerinde durmak gerekir. Bir çoğu göçebe hayatı yaşayan eski Türklerin bir yerden

lamalık dolayısıyla Araplardan alınan etkiler daha büyük olmuştur. Bunun en büyük, hatta tek nedeni din benzerliğidir. Anadolu'nun hristiyan halkıyla büyük ölçüde ilişkisi olmasına rağmen dini baskı ve muhafazakârlık, etkilenmeyi daima frenlemiştir. İşte bu sayededir ki Türk gelenekleri doğudaki ölçüleriyle uzun yüzyıllar korunarak yaşamıştır. Geleneklerimizde en çok yabancı özellikler, İran ve Arap unsurları kullanan ve kültürel ilişkiler yönünden haktan uzak yaşayan sarayda olmuştur. Buna rağmen orada da örneğin giyim kuşam konusunda eski geleneklerde pek büyük farklılık görülmemektedir. Sadece giysiler görkemli bir hale getirilmiştir. Kaftanlar İç Asya'da kullanılan çapanların süslüsünden başka bir şey değildir.

Anadolu'da yaşayan Türk kadınlarının ulusal giysisi üç etek denilen derin yırtmaçlı entaridir. Gene Kubadabat sarayı çinilerinde buna ait örnekler saptanmıştır. Ancak sarayın etkisiyle bindallı entariler genellikle moda olmuş fakat pahalı ve pratik olmayan bu giysi genellikle ancak gelin ve düğün giysisi olarak kullanılagelmiştir. Pratik değildir. Çünkü hem evinde hem tarlasında çalışan köylü kadına hareket zorluğu çıkarır. Böyle olunca en uygun giysi gene şalvar ve onun üzerinde gerektiğinde herhangi bir eteğini toplıyacağı üç etek olmuştur.

Böylece Anadolu'da uzun süre büyük bir değişikliğe uğramayan Türk giysileri Sultan II. Mahmut'un yaptığı bir kıyafet devrimiyle tamamen değişti. Değişiklik Avrupa giysilerini Türkiye'ye getirmişti. Hanımlar üç etek yerine uzun entari giydiler. Erkekler şalvar yerine pantolon ve setre denilen uzunca ceket giyip kaftanları atmak zorunda kalıyorlardı. Ayaklara yemeni, çedik pabuç ve mest yerine fotin giyilmesi isteniyordu.

Fakat değişikliğin en önemlisi baş giysisiydi. Kavuk ve sarık kalkınca yerine fes gelmişti.

Bütün bu yeni giysiler köylere kadar girmedi. Ama İstanbul'da bile tuhaf hatta komik bulunuyordu. Halk yeni giysileri giymeye utanıyor; giyenler birbirlerine bakıp gülüyorlardı. Bu değişiklik inanışlarına uymuyordu. Böyle olunca bu giysileri kendi koşullarına ve anlayışlarına uydurma zorunluğu duyuldu.

— Fes'in etrafına yemeni sarılarak kavuk havası verildi.

— Pantolonun kalça kısmı biraz bollaştırıldı. Böylece yeni şalvarlar potur, zıpka gibi giysilere benzemiş oldu.

— Bu giysi devrimi Osmanlı tarihinde bilinen en önemli giysi değişikliğidir. Buna rağmen halkın özentilerle şu veya bu askeri giysiden etkilendiğini hesaba katmak gerekir. Durum böyle olunca bugün millî veya mahallî olanak niteliğimize giysilerin aslında büyük bir karışımından doğduğunu bilmek zorundayız. Açıkcası bir bölge giysisinin tüm parçalarında aynı tarihsel geçmiş aramak beyhude olacaktır.

HALK OYUNLARIMIZ

Anadolu'da bugün yaşayan halk oyunlarımızı sergilerken kullanılan giysilerin bir bölümünü böylece inceledikten sonra bu oyunların oluşumu konusuna da bir nebze değinelim.

Giysi konusunda olduğu gibi oyunlardaki hareketlerde de coğrafyanın etkisini görmek mümkündür. Bu etken daha çok oyunlarda canlılığı ve bazen de estetiği tayin etmiştir. Dikkat edilirse oyunlardaki ayak hareketlerinden bile doğanın şartları anlaşılır.

Oluşumda ulusların hareketleri, ahlâk anlayışları, töreleri de büyük ölçüde etki yapar. Türklerde mevcut mertlik, yiğitlik ve ölçü halk oyunlarına da etki etmiştir. Erzurum yöresi ve Trakya oyunları bunun için bir örnektir. Türkmen oyunlarında ise daha hareketli ve sevimli bir görünüş hakimdir. Türkmen oyunlarının şu anda Anadolu'nun her köşesinde aynı karakteri koruması coğrafi etkinliklerin de hükümsüz kaldığını göstermektedir. Bu durum Türkmen geleneklerinin sağlamlığından başka şekilde açıklanamaz.

Üç beylerinin yerleştiği Batı Anadolu'daki zeybeklerde ise savaşçı ve yiğitçe bir hava hissedilir. Bu bölgenin sürekli sınır bekçisi olan ve deniz savaşlarına katılan insanının doğal bir karakteri olması lâzım gelir.

Orta Anadolu'da yerleşen bazı Türk boylarının İslamlaşma rağmen İç Asya'daki Şaman ayinlerinin etkisiyle değişik bir folklor oluşturmaları bir başka görünüm olarak çıkar karşımıza. Burada davul ve köçek denilen oyuncu şamanlıkla ilgili törelerde görüldüğü gibi gösteri yapar. Veya oynarlar. Giysi de İç Asya'dakine çok benzer. Çorum, Kastamonu ve Çankırı bölgesi bu türü iyi örneklerler. Sözü gelmişken halk oyunlarımızda kullanılan çalgılardan da bir iki söz et-

mek yerinde olacaktır. Biraz evvel de söylediğimiz gibi davul en eski Türk kavimlerinde kullanılan bir çalgıdır. Buna karşılık zurnanın menşei kesin olarak saptanamamıştır. Ancak doğudan geldiğinde hiç şüphe yoktur. Batılıların çeşitli tonajlarda yaptıkları bütün nefesli sazlar, İç Asya'dan gelen ve hiç bir akademik bilgiyle yapılmadığı halde bütün çeyrek sesleri veren zurna, kaval ve benzeri çalgılara dayanır. Anadolu'da kullanılan kaval ve düdük Türk karakterli taşırılar. Bugün hala İç Asya'da bu nefesli sazlara «tüydük» denmektedir. Gene İç Asya'dan getirdiğimiz bir başka çalgı sazdır. Buna bugünkü Türkistan Türkleri danbura adını vermektedir. Tef, tûmbek gibi çalgılar da kaynak itibarıyla Asya'dır.

İslamîlikten sonra oluşan bazı tarikatler, dinsel töreler ve danslar ayrı ve büyük bir konuyu oluşturur. Ancak şunu belirtelim ki mevlevî ve bektâşîlik gibi tarikatlerin dinsel müzik ve raks gelenekleri daima İslami âdetlerin büyük etkisinde kalmış olan önemli bir folklorik oluşum olarak çıkar karşımıza..

Halk oyunlarımızda en büyük ağırlığı olan konulardan biri de kadın erkek ilişkileri yani aşk, kıskançlık ve sevgi konularıdır. Bu konuyu işleyen oyunlar genellikle Anadolu'nun her köşesinde görülür. Genellikle bu saydığımız duyguları simgelemek için kadın - erkek karışık olarak oynandığı görülür. Erkeğin kızı görme olanağını bulduğu çeşme başları onların işaretleşmeleri, mektuplaşmaları, karşılıklı beğeni için gösterilen çabalar ile nişan ve düğün gelenekleri en çok işlenen konulardır. Doğu ülkelerine özgü, kıskançlık ve sevgide büyük içtenlik görülür çoğu kez bu oyunlarda..

Kadınlar kendi oyunlarını genellikle ayrı ve kapalı yerlerde oynarlar. Bunlar tef, tûmbek ve türkölü olurlar. Bugün dahi bir çok bölgelerimizde durum aynıdır. Fakat çoğu kez ayrı eğlence, kaç göç nedeniyle değildir; ayrı yapılan eğlentiye sebep kadınlarda değişik olan bazı geleneklerden ve erkeğe duyulan töresel saygı yüzündendir. Son zamanlarda halk kültürüne dönük okul ve dernek çalışmaları büyük ölçüde kıvanç vermekle beraber genellikle bütün oyunlarımızın kız - erkek karışık oynanması bilimsel açıdan bazı mahzurlar ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Çok ilginçtir ki büyük kentlerde oturan ve bu oyunları oynayan gençler köy âdetlerini modern

yaşamlarına uygulamakta hiç bir zarar görmekte ve bu faaliyetler köydekinden çok daha fazla olarak kentlerde ceryan etmektedir. Oyunların esas karakterini değiştirmedikleri takdirde gelecekte bu durum acaba anonim bir karakter kazanacak mıdır bilinmez.

Oyunlarımız bölgelerdeki adlarına ve karakterlerine göre adlandırılırlar. Batıda zeybekler, Doğu ve Güney Doğu'da halay ve barlar, Akdeniz bölgesi ve İç Anadolu'da kaşık oyunları cayanır. Trakya'da karşılamalar vardır. Karadeniz'de horon oynanır.

Savaş karakteri olan oyunlara gelince bu konu bazen Bursa kılıç kalkan oyunlarında olduğu gibi savaş araçlarıyla yapılır. Bazen de mücadele, karşılıklı el vurmalarıyla simgelenir. Her ülkede görülebilen savaş danslarının konusu ulusal köklere dayandığı kadar, kadın, top rak anlaşmazlığı gibi nedenlere de dayanabilir. Fakat bizce bu dansların bir nedeni de büyük bir mücadelecî ruh taşıyan ulusumuzun bu ruh halini yüceltme şeklinde bir ifadesi ve böyle bir yolla deşarj olma meylinde ileri gelmektedir. Dağlık yörelerin ilkel insanlarında bu türden oyunlar biraz kaba görünüşlü olmakla beraber çok sevimli ve içtenlikli bir niteliğe sahiptirler.

Güneydoğu Anadolu'nun bu tür oyunlarından en ilgi çekici olanı Bitlis yöresinde oynanan harkuştadır. Bu oyun kuvvet gösterisi niteliği taşır. Karşılıklı el çarpmaları ne kadar savaş ile ilgili bulunursa bulunsun biz bunu o yörenin eski halkında mevcut kendini koruma gereksiniminden doğan bir iç güdüyle, ilgili bulmak istiyoruz. Özellikle doğu ülkelerine özgü bir anlayışla daha küçük yaşlardan itibaren dövüşe, savaşa hazır olmak için adeta eğitilen insanın bu yönelişini eskilerin bir yerde yaşam savaşı biçiminde kabul ettiklerinden emin bulunmaktayız. Bugün bu gereksinme kaybolmuş ortadan kalkmıştır. Kalan sadece şudur. Oyun oynanırken yapılan el çırpması bir spor dalı benzerliğinde, örneğin güreşten ahnan bir zevk niteliğindedir. Gaye kendini dövüşe değil, fakat güreşin verdiği zevke ulaştırmak olmuştur. Kırkpınar'da davul, zurna eşliğinde güreşen pehlivanın heyecanı ne ise Harkuşta oynayanınki de odur. Giysilerinin Sami ırkının etkisinde olduğu sanılmaktadır. Korsaabadda bulunan Asur figürlerinde aynı baş bağlaması vardır

SEMEREKANT'TAN ÇAMLIDERE'YE ATILAN SACAYAK

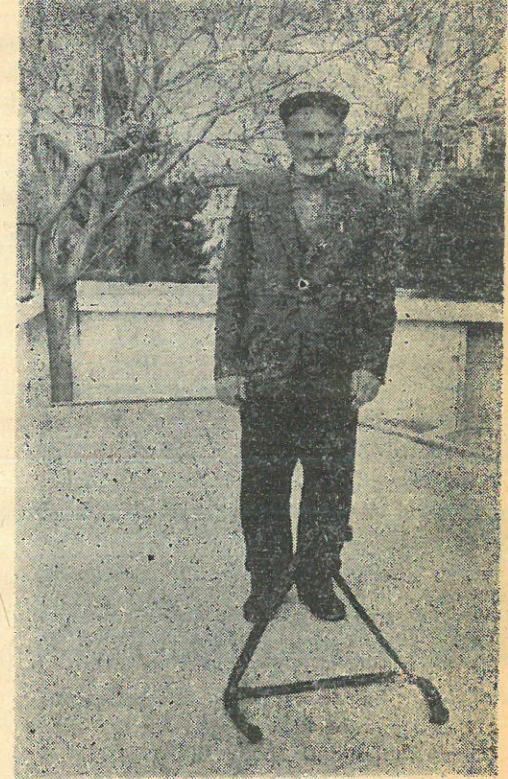
Yazan : Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL

Ankara'nın Çamlidere (eski adı Ali Dede Şeyhler) İlçe merkezine yarım kilometre mesafede bulunan Âşıklar Ziyaretgâhında gömülü bulunan Ömer'ül Faruk Hazretlerinin dördüncü ahfadından olduğu söylenen Şeyh Aliyüsemerekandi (*)'nin bazı mucizeleri hakkında bugün bölgede bir çok rivayetler dolaşmaktadır. Yaptığım inceleme gezilerinde bunlardan bazılarını tesbit etmek imkânını buldum. Hicri 400 tarihlerinde Semerkant'tan buraya geldiği sanılan Şeyh Aliyüsemerekandi hakkında Çamlidere bölgesinde anlatılmakta olan rivayetlerden en ilgi çekici olanları muhakkak ki onun Semerkant'tan Anadolu'ya gelmek üzere yola çıkmadan fırlatmış olduğu sacayak ile ilgilidir.

Söylenişine göre Şeyh Hazretleri sacayağını attıktan sonra «Bu sacayak nereye düşerse, ben de gidip oraya yerleşeceğim.» demiş. Semerkant'tan günlerce yürüdüktan sonra, nihayet onu Çerkeş civarında bir yerde bulmuş. Sacayağın düştüğü yerden bir su çıkmış. Bu suyun sihirli bir özelliği varmış. Şeyhin soyundan gelenler yüzyıllar boyunca ondan şişeler içinde çekirge âfeti olan yerlere taşımışlar. Âfet olan yerde bir ağacın dalına asılan bu su derhal çekirgenin düşmanı olan, siğircik kuşu gibi bir kuşun belirmesini ve böylece çekirgelerin yokedilmesini sağlamış. Bu sudan ancak Şeyhin soyundan olanlar şişe içinde taşıyabilirmiş; başkaları bu suyu asla şişe içinde durduramazmış. Suyun bu amaçla yurdun her tarafına, bu arada yurtdışına, hatta İran, Arabistan, Mısır ve Rusya içlerine daha 30 - 40 yıl evveline kadar, götürüldüğü Çamliderelilerce anlatılmaktadır.

Şeyh Aliyüsemerekandi Çerkeş civarında bir kaç yıl kaldıktan sonra, nedense orasını beğenmemiş, sacayağını tekrar fırlatarak, onun bu sefer düştüğü 50 - 60 km. güneydeki bugünkü Çamlidere kasabasının olduğu vadiye gelmiş ve oraya yerleşmiş. Şeyh hazretlerinin burada olan

(*) Bu ziyaretgâh hakkında Prof. Dr. Hikmet Tanıyınun Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, A. Ü., İlahiyat Fakültesi yayınları LXXVIII, 1967, s. 132 de kısa bilgiler verilmektedir.

Bir Çamlidere'li Sacayağını gösteriyor.

türbesi bugün çevrenin önemli ziyaretlerinden biridir.

Halen kasabanın en büyük caminin dolabında muhafaza edilen bu sacayak hakkında bugün bir çok söylentiler dolaşmaktadır. Bantla tesbit ettiğim bu söylentileri kısaca özetliyeceğim.

Sacayağın kerameti insanların dileklerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmesi. Resimde görüldüğü gibi bir dileğinin olup olmyacağını bilmek isteyen kimsenin başından sacayak geçiriliyor ve aşağı doğru indiriliyor. Sacayağının içinden serbestçe geçebilenin dileği olur, içinde sıkışıp kalanın ise dileği olmazmış. Bazan şişman kimseler, hatta hamile kadınlar sacayak içinden kolayca geçtiği halde, dileği olmayacak ince ve zayıf kimseler onun içinden serbestçe geçemezlermiş. Sacayak benim ve arkadaşlarım-

Arkadaşım Dr. Ahmet Kıyğı Çamlıdere'deki
Sacayaktan kolayca geçerken...

de, batıl inaçlara karşı resmî makamların sert ve hoşgöründen yoksun davranışları, nasıl bir çok mahallî âdet ve geleneklerimizi menfi olarak etkilemişse, Çamlıdere'nin ünlü sacayağının da başına türlü işler gelmiş. Sacayak çeşitli vesilelerle takibata uğramış, hatta hapse bile atılmış. Bir seferinde karakolda tam 16 yıl hapis yattıktan sonra, kaçmış, ve kaçarken de bir kayaya öyle şiddetli çarpmış ki, bir bacağının kırılmasına rağmen (ki sacayağın bu bacağı hâlâ kırıktır, ve parçası da ayrı gösterilmektedir), kayada büyük bir yarık meydana gelmiş. Bir süre halk dileğini öğrenmek için bu yarıktan geçmişler; fakat batıl inançlardan hoşlanmayan resmî makamlar bu kayayı da bir kaç yıl evvel parçalamışlar.

Sacayağın hapsolmesini emreden bir kaymakamın ertesi gün çocuğu ölmüş. Gömülen çocuğun cesedi de o günün gecesi kaymakamın evinin çatısı üzerinde bulunmuş!

Sacayakla başa çıkılmıyacağını anlayan ilgililer, sonunda onunla uğraşmaktan vazgeçmişler, ve o bugün, bir bacağı kırık olarak, kasaba camiinin dolabında saklanmakta ve görmek isteyenlere gösterilmekte ve efsanesi ile kerametleri anlatılmaktadır.

Bu çeşit mahalli efsaneler memleketimizde pek bol olmakla beraber resmî makamların bunlara karşı tutumu çok kere geleneklere hürmetsizlik, halkın inançlarına saygısızlık, ve hatta bir nevi dar kafalılık şeklinde kendini göstermektedir. Bence bu halkın cehaletinden daha ileri seviyede bir cehalettir. Folklorcuların bu çeşit davranışlarla mücadele etmesi gerekir.

Yukarıda anlattığımız efsanevi nitelikte inanç ve işlemlerin topluma hiç bir zararı olmadığı gibi, onlara inanmalar için faydası dahi vardır denilebilir. Dünyanın bir çok medenî memleketlerinde bu çeşit bir çok efsane vardır ve folklorik ve turistik amaçlarla bunların yaşatılmasına büyük gayret sarfedilmektedir. Garip inançlar, bunlarla ilgili yerler ve eşyalar turistleri daima ilgilendirmektedir. Bu bakımdan biz de bu gibi mahalli efsanelerin yok edilmesine değil, yaşatılmasına çalışmalıyız.

Çamlıdere'ye bir daha gidişimde bakalım sacayaktan bu dilekle geçebilecek miyim? Yoksa, bu yazım üzerine, işgüzar ve ilerici (!) bir yetkili, ben gitmeden onu yine hapse atacak mı?

İncelemeler :

IRAK TÜRKMENLERİ ARASINDA YAĞMUR DUASI TÖRENLERİ VE SOSYOLOJİK DEĞERİ

Yazan : Atâ TERZİBAŞI

ÖNSÖZ :

Mevsimin yağışsız geçmesi yüzünden kuraklık korkusuyla yapılan yağmur duası törenleri, insanlık tarihiyle başlar. Netekim eski Çin halkı arasında, Akkâdlarda, Sami dinlerinde ve Müslümanlıkta bu törenlere çokca rastlanılmaktadır.

Yağmur duası, esasında yalvarış ve yakarış yoluyla Tanrıyı çağırma karşılığında kullanılan dua çeşitlerinden biridir.

Dua sözü ve anlamı, başta Kur'an olmak üzere kutsal din kitaplarının birçok âyetlerine konu olmuştur (1). Bir kısım âyetlerde, peygamberlerin duada bulunmaları isteniliyor. Bu arada, peygamberlerin dilinden Tanrıya dualar yapıldığını Kur'an'da sık sık görmekteyiz. Sözelgesi, İbrahim'in «İbrahim» suresinde (2), Musarın «Tâhâ» suresinde (3), Eyyupun «Enbiyâ» suresinde (4), Tanrıya yaptıkları çeşitli dua şekillerine rastladığımız gibi Nuhun, Zekeriyânın da dualarına Kur'an âyetlerinde tesadüf etmekteyiz (5).

Biz konumuzda Irak Türkmenleri arasında yağmur duası geleneklerinin bilinen çeşitlerini açıklayarak, bu geleneklerin tarihi ve içtimâî bakımdan değerlendirilmesi hususunu ele almışızdır.

Konumuzu daha çok kendi görüş ve duyuşumuza göre, Kerkük ilini esas tutarak hazırlamakla birlikte bunda, öteki Türkmen köy ve kasabalarının da özellik gösteren gelenek ve inanmalarına yer vermişizdir.

Bu konu hakkında bizim dolaylarda yayımlanmış yazıların, önemsiz bazı dağınık malzemelerden ibaret olduğunu, toplu bir kıymet ifade etmediğini söyleyebiliriz. Bu arada, Kerkükte yağmur duası törenleriyle ilgili madde ve malzemelere basılı olarak ilk kez sayın Kültür Bakanı Nermin Neftcinin 1957 yılında İstanbul'da yayımladığı «O yakadan bu yakaya» adlı orijinal eserinde rastladığımızı belirtmek isterim (6).

DİNSEL TÖRENLER :

I. Yağmur duası :

Irak'ta Kasım, Aralık, Ocak ve Şubat aylarında mevsim gereği bol miktarda yağmur yağmazsa, kuraklık korkusuyla halkın üzüntü ve telaşı artar. Üç gün oruç tuttuktan sonra şehrin et-

rafında, mezarlık yakınında, su kenarlarında (7) toplanan halk yığınları, cübbesini ters giyen imama (hocaya) uyarak iki rekât tekbirdsiz namaz kılarlar. Daha sonra imam, gereken duayı okur (8), cemaat «Âmin» der. Törene katılan keskin sesli çocuklar da dua esnasında çağıra bağıra «Peygambere salâvât» nidalarıyla ardı sıra salavat okurlar. Bu arada kurbanlar kesilir, fukaraya yemek dağıtılır. Halk, orucunu tören yerinde yapılan yağış aşından yiyerek açar. Tören sırasında yetmiş bin çakıl taşı toplatılır, üzerine belirli bir âyet (9) okunarak suya atılır. Ayrıca, çocuklar bir at veya eşek kellesi (baş iskeleti) bulup yakarlar (10)..

İkinci Dünya Savaşına değin devam eden bu geleneğe Kerkükte artık rastlamaz olduk. Ancak Irak'ın Türkmenlerle meskün başka yerlerinde bu geleneğin hâlâ da yaşamakta olduğunu görmek-

(1) Kur'an'da

«أجيب دعوة الداعي إذا

دعاه»، «وقال ربكم استجب لكم»

âyetleri gibi.

- (2) «رب اجعل هذا البلد آمناً...»
(3) «رب اشرح لي صدري ويسر أمري...»
(4) «إني مسنى الضر وانت أرحم الراحمين»

(5) Geniş ölçüde örnekler için bakınız : Dr. Zeki Mübarek, «Et-tasavvuf-ul-islâmî», C. 3, S. 32 - 33.

(6) Küçük boy 64 sahife tutan bu değerli eser, Kerkükte yaşayan Türkmenlerin bir kısım gelenek ve inanmalarını, yerli motiflerle süslü olarak dile getiren önemli bir folklor röportajıdır.

(7) Kerkükte büyük kabristan yanındaki harmanlar yeri ile Molla Abdulla tepesi semtinde değişenlerin bulunduğu irmağın kenarı, bu törenlerin yapıldığı başlıca yerlerdir.

(8) Bunun çeşitli metinleri vardır. En eskisi, «Nehc-ül-belağa» adlı ünlü kitapta geçen dua metnidir. Ama törende, daha çok, İmam Gazâlî'nin «İhyâ-ül-ulûm» kitabındaki (C. I, S. 211) dua okunur.

(9) وهو الذي ينزل الغيث من بعد ما تنظروا المطر
رَبِّهِ

(10) Bu geleneğin bir benzerine eski Diyarbakır folklorunda rastlıyoruz. O dolaylarda, Yahudilerin mezarlığına gidilir; mezarlardan biri açılarak içindeki cesedin kafası alınır ve Dicle nehrine atılır; Şevket Beysanoğlu, «Diyarbakırda kuraklıkla ilgili âdet ve inanmalar» başlıklı yazı, «Türk folklor araştırmaları» dergisi, Temmuz 1974 tarihli nüsha.

teyiz. Netekim: Musul vilâyetine bağlı Telâfer ilçesinde 1971 yılında yağmur duası törenlerine şahit olduğunu söyleyen Ali Telâferli, bu arada şunları belirtmektedir:

Telâferin kırk kilometre kadar kuzey batısına düşen «Şıkh Nevrü» (11) yatırını önünde toplanan halk, kestikleri koyunun kanını, taşları yontulmuş bir havan veya dibeğin içine akıtırlar. Bunu, yağacak olan yağmurun temizliyeceğini düşünürler.. Adı geçen yatır hakkında söylenen şu manzum parçalar, bu töreni güzelce canlandırmaktadır:

Şıkh Nevrüye gidenler
Şatravannan dönenler
Şıkh Nevrü hak elçisi
Mukaddesdir türbesi
Yeşil karnış çevresi
Etrafında dibek var

Şıkh Nevrü yağış kârı
Karaç üstü mekârı
Koç koyundur kurbanı
Kanını yağmur yakhar (12)

Anlatıldığına göre Telâferde yapılan bu törende kuzuyu meletmek ve çocukları analardan ayırtarak ağlatmak geleneği de önemli bir yer tutar (13). Buna, Türkiye'nin birçok yerlerinde de tesadüf edilmektedir. Bu arada bazan kısırakları yavrularından uzaklaştırmak geleneği de bulunmaktadır (14).

2. Diğer Bir Töre :

Dinsel nitelikte gösterilmek istenen bir çeşit yağmur duası törenine de burada değinmek yerinde olur. Yabancı bazı açığöz Seyyid ve Dervişler def çala çala yağmur dileğiyle,

Lâ ilahe ilâllâ (h)

Yağış yağar işallâ (h)

nağmesini tekrar ede ede şehrin sokaklarını dolaşırlar. Halktan topladıkları yağ, piriç, un, mercimek, bulgur gibi erzakı bir çuvala doldurarak, evlerine götürmek üzere, birlikte dolaştırdıkları merkebe yüklerler.

GELENEKSEL TÖRENLER :

I. Çemçelekiz :

Hemen hemen her yerde görülen bu gelenek, Türkiye dolaylarında çoğunlukla «Çömçe gelin» ve bazan da «Kepçe kadın», «Çullu kadın», «Kepçecik» gibi adlarla bilinmektedir (15). Irak Türkmenleri arasında ise, köylerden şehir ve

kasabalara varıncaya değin her yerde «Çemçelekiz» ve «Çömçelekiz» adıyla anılır (16).

Bu tören, 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ve daha çok kız çocuklar tarafından icra edilir. Büyük bir çömçe (kepçe), beyaz bir bezle sarılarak, baş tarafı kömürle ve yahut, eskiden çok kullanılan, bakır kazanın isiyile göz, ağız burun çizilerek kavurçağ, yani kukla haline konur. Çocuklar bunu sapından tutup bebek oynatırcasına oynatarak yakın sokakları dolaşırlar ve hep bir ağızdan şu manzum parçaları özel nağmeyle söylerler :

Alla bir yağış ele («7)
Dam duvarı yaş ele
Paşa kızı geçende
Babicını yaş ele (18)
Vereni khatun ele
Vermiyeni deş ele

Çemçelekizim aş istiri
Allahtan yağış istiri (19)
Açın amber ağzını
Verin yağış payını
Vereni khatun ossin
Vermiyeni katır ossin (20)

Bu ezgide geçen «Çemçelekizim aş istiri» kanadını gereğe göre «Çemçelekizim yağ istiri» veya «bulgur istiri» veya «soğan istiri» biçimine sokarlar. Ev hanımları, çocuklara istenilen erzakı verirler ve kuklanın yüzüne su serperler, bu arada çocukları da ıslatırlar. Biriken erzakla çocuklar, sokakta kazan kurarak büyüklerin yardımıyla yemek yaparlar. «Yağış aş» adı verdikleri bu yemek uğurlu sayılır ve birlikte yenir..

Bu gelenek, Irak Türkmenleri arasında hâlâ da yaşamaktadır. Kerkükte tespit ettiğimiz yukarıdaki manzum parçalar, öteki Türkmen köy ve kasabalarında da bazı önemsiz değişikliklerle bilinmektedir. Sözügelşi, Kerkük'e bağlı Altun-

- (11) Seyh Nuri adından gelme olmalıdır.
(12) Şatravannan: Sadırvanla. Yakhar (Yekher) : Yıkar, yuvar.
(13) Bakınız: Ali Telâferli: «Et-turas-uş-şabi» dergisi, sayı 8, yıl 4/1973, Bağdat.
(14) Mustafa Uz, «Kadiriye yağmur duaları», «Türk folklor araştırmaları», S. 65, Aralık 1954. Ayrıca, Gülâli Aydınoglu: Ankara köyleri inanışları - yağmur duası, aynı dergi, S. 226. Bu yazarın «Delice - Hacı obası köyünde yağmur duası» yazısına bakınız, aynı dergi, S. 252, Temmuz 1970.
(15) Bakınız: «Beşir» gazetesi, Kerkük, 25.11.1958 tarihli nüsha.
(16) Kerkük Türkçesinde «le» eki tehzil, tezyif ve küçültme ifade eder.

köprü bucağında «Dura dura yoruldum - tütün yizden (21) boğuldum» kanatları da o parçalar arasında yer almaktadır. Nermin Neftcinin adı geçen kitabında da şu değişik beyit geçmektedir:

Çemçelekizim yağıştr
Her gelene bağıştr

Musula bağlı Telâfer ilçesindeyse Ali Telâferlinin derlediğine göre çemçelekiz manzumesi şu biçindedir :

Alla bir yağış ola
Kara aba yaş ola
Paşa oğlu geçende
Kunduraz: yaş ola

Hey çemçele çemçele
Çemçelem yağış ister
Hüseyni yağlamağa
Beşiği bağlamağa

Verene Alla versin
Vermiyene de versin
Oğlu küreken dursın
Kızı helhele versin (22)

Ver Allahım ver
Yağmurunnan sel
Koç koyun kurban
Köbeğil harman

2. Köse geldi :

Köse, Irak Türkmenleri arasında, bulug çağını aştığı halde yüzüne tüy gelmeyen erkek anlamına gelir.. Yağmur duası törenlerinde kösenin rolünü çocuklar ve gençler alır. Bunlardan biri, yüzünü kazan isiyile kap kara renge boyar. Bir keçe parçasını beline bağlar, iki yemeni (dikişli ayakkabı) tayını kulak yapar, boynuna kankavur denilen çingirak takar, arkasına da bir kuyruk bağlar. Tıpkı bir kuduğu (sıpa) andırır biçimde hopliya zıplaya sokakları dolaşır. Öteki çocuklar da arkasınca koşuşarak ezgiler söylerler. Topladıkları erzakı yemek yapıp birlikte yerler.

Köse rolünü alan kimsenin çocuk olmayıp da çapkının biri olması halinde, halktan topladığı erzakı, yardımcılarıyla birlikte ortaklaşa bölüşmesi normal karşılanır.. Yardımcılarından biri «gelin» kıyafetiyle gösteriler yapar. Öteki yardımcısı da, elinde tuttuğu tokmağıyla kapıla-

rı döğerek erzak toplar ve geline sarkıntılık yapmayı önlemeye çalışır..

Bu geleneğin bir çeşidine Türkiye'nin bazı köylerinde de rastlanılmaktadır. O dolaylarda «köse» terimi yerine «dodi» (23) sözü kullanılır. Boynuna çamır takarak çağıra bağıra bütün köyü dolaşan dodı, topladığı yiyecekleri pişirerek birlikte yerler (24).

Güney Azerbaycanın da bazı yerlerinde bayram önceleri yapıldığı bilinen «Köse gelin» oyunu, aslında yağmur duası törenleriyle ilgilidir. Bunda yüzü maskeli bir çocuğun ağzına kürkünü ters giydirip, renkli kâğıttan yapılmış uzun bir kovuğu da başına geçirirler. Böylece köse rolünü alan çingiraklı bir kuşağı da beline sararak arkadaşlarının alkış ve ezgileri arasında cynamaya başlar (25).

Kuzey Azerbaycanda da gençlerin ve çocukların, çeşitli türküler söyleyerek cınadıkları ve «Kösa kösa» adını verdikleri bir oyundan söz edilmektedir (26).

3. Köy döğüşü :

Kerkük ilinde Dakuk bucağına bağlı bazı köylerde yağmur duasıyla ilgili özel gelenekler vardır. Bu arada, «Nahir kırma» adı verilen törende bazı açığöz kadınlar toplanıp, ellerine geçirdikleri sopa ve değenekle komşu köylerden birine saldırarak, oradan zorla bir ineği almak isterler. O köyün kadınları da bunlara karşı koyarak ineği kurtarmağa çalışırlar. Kavgayı kazanan saldırganlar, beraberlerinde getirdikleri ineği köylerinde keserek yağış aş yaparlar. İneği kesilen kimse için de kendi köy halkı para topluyarak ineğin kıymetini kendisine öderler.. Bazan inek sü-

- 17) Alla, Allah demektir.
(18) Bu iki kanat bazan «Paşa oğlu geçende - üstü basın yaş ele» biçiminde söylenir.
(19) İstiri, istiyor demektir.
(20) Ossin, olsun demektir.
(21) Tütün, bacadan çıkan duman demektir. «Tütüvizden» sözü, Altunköprü ağzıyla «tütüünüzden - dumanınızdan» veya «tütüünüzle - dumanınızla» demektir. Kerkük ve Dakuk ağzlarında «tütüvizden» biçiminde söylenir.
(22) Küreken : Damat. Helhele : Düğünlerde sevinç belirtisi olarak kadınların yüksek ve titrek bir sesle yaptıkları özel çığlık. Bunu icra etmeye «helhele vermekh» veya «helhele basmak» derler.
(23) «Tütü» den gelme «dodi» olmak ihtimali vardır.
(24) Himmet Selvi : Sıraç köyünde yağmur duası. Türk Folklor Araştırmaları, sayı 238, Mayıs 1969.
(25) Türkülerin metinleri ve başka tafsilât için bakınız : Dr. S. Cavid, «Azerbaycan folklorundan nümuneler», S. 273 - 276, Tahrân 1344.
(26) Geniş tafsilât için bakınız: Ehliman Ak-

rüsünü götürmekte olan açığızlara karşı koyan köy kadınları, ineklerini geri almaları üzerine bunlardan birini keserler ve yağış aşısı yaparak bütünlü köy halkına dağıtırlar. Daha sonra toplu-yacakları para ile bir inek alarak sürüye katarlar (27).

Bu geleneğe benzer enteresan bir yağmur duası geleneğini ve Musul vilâyetine bağlı Telâfer ilçesinde görüyoruz. Bu ilçede eskiden bazı açığız kadınlar, erkek elbisesi giyip, silâh kuşanarak kasabanın etrafına çıkarlardı. Kırdı rastladıkları bir kişiyi silâhından tecrid ederek zorla parasını alırlardı. Karşılaştıkları çobanın da koyunlarını yine zorla alıp götürürlerdi. Eşkiya tarafından soyulduklarını sanan çoban ve öteki kişi, kasaba halkından yardım isteğinde bulunurlardı. Ama sonradan meselenin iç yüzünü öğrenince utanç duyar üzülmüşlerdi (28).

4. Diğer Törenler :

Yağmur duasının kadınlar arasında dinî ve geleneksel mahiyette bazı özel törenleri daha vardır. Anasının ilk doğduğu büyük kız, bir miktar su alarak, Cuma selası okunduğu esnada damın olduğundan sokağa akıtır ve

**Men nenemin ilkiyem
Bir karece tülkiyem
Üzimi karelirem
Hakten yağış dilirem**

biçiminde ölçülü sözlerle dua eder. Kerkükte bilinen bu gelenek, bazı köy ve kasabalarda, çeşmeden su doldurmayı âdet edinmemiş kızların, bir testi su alıp damdan sokağa dökmesiyle başarılır..

Türkmenlerle meskün başka yerlerde, bir ekincinin kızını ansızın suya itmekle yağmur olayının gerçekleşeceğine inanan kadınlar, bu geleneği olduğu gibi yürütmektedirler..

TÖRENLERİN TARİH VE SOSYOLOJİ BİKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ :

Eskiden tarih ve içtimâî ilimleri çalışmalarına girdiği sanılan folklorun, günümüzde başlı başına bir ilim olmaya doğru kuvvetle yöneldiğini görmekteyiz (29).

Biz burada konumuzun tarih yönünden yer ve zamanı üzerinde kısaca durarak bu törenlerin içtimâî sebeplerini araştırmaya çalışıyoruz.

Konu ettiğimiz gelenek ve inanmalar, umumiyetle, tarihin eski çağlarından akıp gelen ve daha çok dinî kültür kaynaklarından sızarak Türk-

men toplumunun folkloru ile karışık kaynaşan kalıntılardır.

Tarihi kaynaklar, bize yağmur duası törenlerinin islâmiyetten önceki çağlarda da varlığını göstermektedir. Bu törenler, İsrail oğulları arasında çok yaygındı. Bir defa, kuraklık sebebiyle yağmur duasına çıkan toplumun başkanı, «Tanrı yağmurunu bizden esirgemeyecektir. Eğer yağmur tağdırılmazsa kendisini incitirim» biçiminde konuşmuş. Tanrıyı nasıl inciteceğini soranlara, «cnun evliyalarını, sevgili kullarını öldürürüm. Böylece de Tanrıyı gücendirmiş olurum» diye karşılık vermiştir (30).

Bu olayın bir benzerine eski Çin halkı arasında rastlıyoruz. O dolaylarda halk, duaları kabul edilmeyip de yağmur yağmadığı zaman, ilâhlarının heykelini pislik yığına gömmek suretiyle hakaret etmeği âdet etmişlerdi (31).

Bunun başka bir örneğini Kütahya şehrinde, duaya rağmen yağmur yağmadığı zaman bir meczubun dua yerinde Tanrıya karşı sitem eder gibi konuşurulması olayında görüyoruz, (32) ki bununla, duyulan ruhî tepkinin hafifletilmiş şekli gözlerimizin önünde tecessüm etmektedir.

Korku nedeniyle şairler de Tanrı yerine zamandan, felekten şikâyet ederler. Bundan yüz yıl önce Kerkükte baş gösteren kuraklık ve kıtlık olayını altmış beytlik bir manzumeyle canlandıran Nakşî mahlaslı bir şair, manzumesini

**Bilmenüz nettük sana duçar-ı kaht ettüm bizi
Dâd elinden ey felek feryad elinden ey felek**
gibi serzenişlerle bitirmektedir..

Yağmur duası geleneği fıkıh kitaplarında umumiyetle «Yağmur namazı» bahsinde ayrıntılı

hundov, «Azerbaycan folkloru antolojyası», C. I, S. 224 - 228, Bâktü 1968.

(27) Çeğirgeziyaret ve İmam Zeynelâbidin köylerinden derlenen bu gelenek için bakınız : Mehmet Hürsüt Dakuklu, Kardeşlik dergisi, Mayıs - Haziran 1970 tarihli nüsha.

(28) Ali Telâferlinin «Telâferde yağmur duası» başlıklı arapça yazısı. Et-turas-us-sa'bi dergisi, sayı 8, yıl 4, 1973, Bağdat.

(29) Netekim öbür ilimlerde aranan vasıf ve şartların folklor çalışmalarında da belirildiğini görmekteyiz. Folkloru da herhangi bir ilim gibi elde etmek için aynı belirli ölçü ve usulleri tatbik etmek zorundayız. Gittikçe umumleşen folklorun çeşitli konularını sınıflandırmada kullanılan fikri metodlarla bu konular arasında kuvvetli ve sağlam bağlıklar ve benzerlikler bulmaktayız.

(30) Gazali, «İhyâ-ul- ulum», C. I, S. 315, basılış yılı 1939.

(31) Pertev Nâilli Boratav, İslam Ansiklopedisi, «istiska» maddesine ek, cüz 54, s. 1222.

(32) Pertev Nâilli Boratav : Yukarıdaki kaynak.

ARAŞTIRMALARI

olarak geçer. Bu geleneğin islâm fıkıhındaki kaynağı, Kur'an âyetlerinden birine dayanmaktadır (33). Bu ayette şöyle denilmektedir: «Mağfireti bol olan Tanrıncıdan mağfiret dileyin. Size, gökten su boşaltıncasına rahmet gönderir». Buna göre bazı fukaha, tören esnasında cemaatle namaz kılınmayacağını, sadece dua ve istiğfar edileceğini, imama tâbi' olmadan namaz kılınabileceğini söylemekte, öteki bazı fukaha ise, iki rekât tek birsiz namaz kılınacağını ve hutbe dahi okunacağını ileri sürmektedirler. Müslüman olmayanların dua törenine katılıp katılmama hususu da fukaha arasında tartışma konusu olmuştur (34). Kerkükte yaşayan hristiyan Türkmenler, müslümanların yanında yağmur duasına katılmamakla birlikte, mezarlarının bulunduğu Kırımızı Kilise mevkiiine giderek orada dua okurlardı. Bunların çocukları ise, öteki Türkmen çocuklarının icra ettiği geleneksel törenlere katılmaktadırlar..

Burada belirtmek istediğimiz esas nokta şudur: Irak Türkmenleri arasında yapılmakta olan yağmur duası törenlerinin ana kuralları, dinî geleneğe bağlı olmakla birlikte, bu kaynaklardan alınan kurallar, zamanla, Türkmen folklorunun ana unsurlarıyla birleşerek özel bir yapı meydana getirmiştir. Bu yapının belirme şeklini öteki toplumlarda da görmek mümkündür.

Bu törenlerde kuzuyu meletmek, yavru çocuğu anasından ayırarak ağlatmak geleneği, aslında dinî inanmalardan gelmez. Netekim bunun kaynağı bir hadise dayanmaktadır (35). Türkçesi «süt emen çocuklar, rükû'a varan yaşlılar ve yaylak hayvanları olmasaydı şiddetli azapla muamele görecektiniz» olan bu hadisten, Tanrının masum çocuklara, güçsüz insanlara, dilsiz ağızsız hayvanlara acıdığını, onların haline merhamet eylediğini anlıyoruz.

Gördüğü gibi toplumun folklor gelenekleri, dinî kaynaklardan gelen unsurlarla karışık birleşmektedir. Aslında fertleri bu inanmalara sürükleyen sebepler daha eskidir. İnsan oğlunun yaşantısını yöneltten ortaklı sebepler vardır. Bunlar zaman ve zeminle bir toplumdaki başka bir topluma göre az çok değişmektedir.

Günümüzde, daha çok çocuklar arasında özeli eğlence ve oyun karakteri taşıyan bu törenlerin menşei, böylece hem beşeri hem de islâmidir. Tasavvufa dayanan ve tasavvufun bir belirtisi olan yağmur duası törenleri, insanlarca

içten gelen ihtiyaç duygusu nedeniyle benimsenmiştir. İnsanoğlu yağmurun yağmasını, durmasını veya geçikmesini hep Tanrıdan bilir. Tanrının emriyle husule geldiğini, kendisinin bu işte bir methali olmadığını düşünerek bunun gerçekleşmesini Tanrıya yalvarıp yakarmada arar. Irakta Türkmenler arasında kökleşmiş eski bir inanca göre bulutun sevk ve idaresine, sivriskine kadar ufak bir meleğin memur edildiği ve bunun buluta seslenerek haykırmasıyla gök gürlemesi, şimşek çakması olayının meydana geldiği söylentisi bu görüşü doğrulamaktadır. Bu inanç, Yakut Türklerinde de vardı. Onlara göre gök gürlemesiyle şimşegi tevlit eden Süge Toyon «Belta Tanrı»dır (36). Milâttan üç dört bin yıl önce Irakta yaşayan Akkatlarda da yağmur olaylarıyla görevli Oto «güneş» ilâhları vardı.

Yağmur duasında kullanılan çakıl taşına gelince, bu, Şamanlıkla ilgilidir. Moğolistanda yağmur tevlit ettiğine inanılan bir çeşit taştan söz edilir. Yakutlarda bu sihirli taş «Sata» denir. Altaylara göre de «Yada» taşı sayesinde havayı istenilen şekilde değiştirmek mümkündür (37).

SONUÇ :

Irak Türkmenleri arasında bilinen yağmur duası törenlerinin, aşağı yukarı bütün Türkmen toplumları arasında da bazı değişikliklerle mevcut olduğunu ve aralarında sıkı bağlılık ve benzerlik bulunduğunu söylemek yerinde olur.

Yağmur olayının dua, ibadet ve yoksullara yardımla gerçekleşeceğine inanan halk, yağmur yağmadığı zaman «Allah böyle istiyor» derlerdi. Bu hususu belirten bir Telâfer mânisiyle sözüme son veriyorum :

**Yağış yağar ayazdan
Ne horic ne namazdan
Yağış hak endiri
Kullar diyer niyazdan**

(33) استغفروا ربكم انه كان غافلا يرسل السماء عليكم مدراراً

(34) Geniş tafsilât için bakınız : Muhammed Es-Serhasi, «El-mebcut», c. 2, s. 76 - 78.

(35) لولا صبيان رضع و مشايخ ركع و برائم رقع لصب عليكم العذاب صباً

(36) Sâdettin Buluç : İslâm Ansiklopedisi, «Şaman» maddesi, cüz 114, s. 327, sütün 1.

(37) Yukarıdaki kaynak, sütün 2.

AŞIK KARŞILAŞMALARI — ATIŞMALAR

VE BUGÜNKÜ DURUMU

— I —

Yazan : Muhan BALI

— I —

Çok eski bir müziye sahip olan ve sazşiri (1) geleneği içinde dikkate değer bir yer işgal eden «Aşık Karşılaşmaları - Atışmalar» (2) son yıllarda, özellikle 1966 Konya Aşıklar Bayramından (3) bu yana, tekrar büyük bir önem kazanmış ve birinci plâna çıkmıştır.

Bu araştırmada aşık geleneğinden, aşıkların ilk şiirlerinden bahsedecek, daha sonra, örnek vererek, iki aşığın karşılaşmalarından söz edecek, bir takım yanlış anlamalara temasla bu günkü durumu tebit etmeğe çalışacağız.

Halk hikâyelerindeki özel ifadesi ile söylemek gerekirse «yıldızı sevdaya akan» bir kimse'nin şiirle yaptığı ilk iş ruh dünyasındaki değişikliği, sözünü tellerine döküp «cemaate», tarihi ile birlikte, arzetmek ve «mahlasını (= topşirmasını) bildirmektir.

Mese'â Yusufeli/Şahinli Mahiri ilk şiirinde şöyle demektedir :

«Ezûn eyle kendin her bir farıkta
Dalga urma sakın durgun harıkta
Bin İki Yüz Seksen İki Tarihte
Mahir ismin aşikâre dediler» (4)

Bayburtlu Hicrani ise şöyle der:
«Dokuz Yüz Otuz Bir Yeni Tarihte
Çektiler koluma bağ göre göre
Rem ile birleşti mızrağı sevda
Vurdu bedenime dağ göre göre» (5)

Tutaklı Divani'nin ilk şiiri ise :
«Tarih Bin Dokuz Yüz Otuz Üçünde
Bir Kadir Gecesi şerbetlenmişim
Alem manada rüya içinde
Ben bir bitmez dertle firkatlenmişim» (6)
şeklinde dir.

Bir sanatkarın aşıklık mesleğinde ikinci merhale olarak, ya bulunduğu yerde, ya da uzak bir yerde tanınmış bir âşikle karşılaşması, onu yenmesi, mat etmesi bir başka ifade ile «bağlama» sı gelir.

Eski kaynaklar bu durumu «müsaare» kelimesi ile karşılamaktadır. Edebiyat Lügati müşareyi: «Karşılıklı şiir söylemek ve okumak.

Divan Şairlerinden birinin bir manzumesine diğer biri tarafından aynı vezin ve kafiyede olmak üzere (nazire) yazılmak. Halk Şairleri arasında yapılan şiir yarışmasında da birinin okuduğu beyte öbürleri tarafından vezin ve ayak uydurularak cevap verilmek» (7) diye açıklanmaktadır.

Fuat Köprülü ise «Müsaare şairlerin karşılıklı şiir söylemeleri. Bu usul âşık meclislerinde pek makbuldü, hangi âşık diğerlerini mukabeleden aciz bırakırsa hepsinden üstün sayılırdı» (8) demektedir.

Bizim bu yazıda araştıracağımız mesele «müsaare», «karşılaşma» veya «atışma» tarzının âşık edebiyatında ne zamandan beri ve nasıl kullanıldığı, kimler vasıtası ile nasıl yayıldığı ve bu günkü durumudur.

Bugün elimizde en eski soru - şiir metni olarak Yunus Emre'nin aşağıdaki manzumesi vardır. Fakat bu şiiri tam bir atışma örneği olarak kabul etmek zordur, çünkü sorular cevapsız kalmıştır.

(1)

Vuslat eri oldum ise, bu dert ile firak nedir
Dostu yakın gördüm ise, bu baktığın irak nedir

Eydüersin kim gözüm görür, dava manaya erür
Gündüzün gün şule verir, gece yanan çırağ nedir

Yunus der aşikâre nihan, Hak doludur iki cihan
Gelsin beri Dosta giden hür ü kusur Burak nedir. (9)

Daha ziyade tasavvufi izler taşıyan bu şiir bir karşılaşmada her hangi bir âşiğe, bir şaire sorulmuş sorular olmaktan çok «vuslat eri» olduğunu iddia eden birine yöneltilmiş «hücum» lar olarak kabul edilebilir.

— II —

Bu gün tesbit etmiş olduğumuz bir başka metin yukarıdaki şiire çok yakın unsurlar ihtiva eder ve fonksiyon itibarıyla bir âşiğe sorulan soru değil de «tân eden» bir Hoca'ya karşı aşkı, âşıklığı, sazı savunan bir şiirdir :

Son çağların iki büyük âşığından biri olan ve Doğu Anadolu'da tesiri hâlâ yaşayan «Aşık Sümmani bir gün Kağızman kazasının Kötek nahiyesine geldi. Bir kaç gün orada misafir kaldı. Sonra bir davete uyarak Camışlı köyüne geçti. Aylardan Ramazan, gün de Arefeydi. Bu köyde Rıza diye bir de Hoca vardı. Köylüler dediler ki:

— Sümmani sazını indir, bu cemiyet senin için toplanmış.

Hoca buna kızdı dedi ki :

— Bak bak, demezler ki Hoca bu aziz mübarek günde getir kitabı bize vaaz et, saz da cehennemün bir nişanesidir, derler ki Sümmani saz çal! Bunun üzerine Sümmani bir ah çekip gözlerinden Nisan yağmuru gibi yaş dökerek:

— Hocam, Hocam; madem ki sen sazı sevmemişsin, bu saz bizim elimizde bizim sanatımızı isbat edici bir nesnedir; madem ki sen sazı sevmemişsin sana sazsız olarak en altılık, üç kına bir semai okuyacağım.» dedi ve şunları söyledi :

Zeminde kur gönül tahti gözetme burcu sahrayı
Kaçıncı bapta âlimsin bilirsün ilm ü imlâyı
Ne kafeste mahpus etmiş arifler der-i dünyayı
Hemen bir sen mi bilirsün Hocam Şeriat-ı garrayı
Bizi halk eyleyen Hallâk bilir âlâyı, ednâyı

Yirmi dokuz harf içre cem etmiş ilm-i Kur'anı
Elif Allahın ismidir dolayır ruh-i revanı
İlm-i ledünde mi gördün mülk ettin bana günâhı
Sana kimler verdü hüccet Sümman'a kıldın

bühmanı

Hemen bir sen mi bilirsün Hocam şeriat-ı garrayı
Bizi halk eyleyen Hallâk bilir ednâyı âlâyı» (10)

— III —

Eski metinlerden ve XVI. asırdan kalma bir şiir karşılaşma veya atışma tarzının tekniğine çok yakın özellikler taşımaktadır. Şiir :

«Serseri girme meydana»

mısra ile başladığı için bunu tam bir karşılaşma örneği olarak almaktayız. Çünkü burada açıkça bir «meydan olma» durumu vardır. Yalnız birinci şahıs, yani Pir Sultan Abdal, tanınmış bir âşık olduğu için onun şiiri bize kadar gelmiş; ikinci şahıs kim ise adı kaybolmuş, cevabı bize ulaşmamıştır. Eğer cevap verilmiş olsaydı birinci şahısın, yani Pir Sultan Abdal'ın, bunu «açması» gerekirdi, bu gün o metin de elimizde yoktur!

(2)

1. Serseri girme meydana

Aşıktan ahval isterler
Kalaşık ile urma dem
Tasdik ehlî kal isterler

2. Uyan bu gaflet habından
İsbat isterler batından
Her âşika sohbetinden
Erkân ile yol isterler

3. Erenler cınar utulmaz
Bu yola hile katılmaz
Bunda her nühre satılmaz
Ya gevher ya lâl isterler

4. Kılı kır pare ederler
Birin yol tutup giderler
Dilen itibar ederler
Ha' içinde hâl isterler

5. Pir Sultan Abdal n'eylesin
Müşkil halledip söylesin
Arısın çiçek yaylasın
Yarın senden bal isterler (11)

Atışma dalının örneklerini artık XVI. asırdan itibaren bir yandan Pir Sultan Abdal, yani saz şairleri, ile bir yandan da halk hikâyeleri (12) ile rahatlıkla takip etme imkânına sahibiz. Yalnız gerek Pir Sultan Abdal adına kayıtlı 2. - 3. şiir, gerekse onu takip eden ve Karacaoğlan adına kayıtlı 4., Üsküdari adına kayıtlı 6. ve Dertli adına kayıtlı 7. şiirimiz atışma tekniğinin bütün özelliklerini taşımakla beraber bunlar da «cevapsız soru» durumunda kalmaktadır.

Çünkü bir şiirin tam bir karşılaşma-atışma metni olması için aynı vezin, aynı kafiye ile cevabının verilmiş olması gerekmektedir.

— IV —

Bu orada bir noktaya işaret etmekte fayda görüyoruz: Sayın Cahit Öztelli «Karacaoğlan» isimli eserinde Karacaoğlan'ın yaşadığı zamanı tebit ederken onun Gevheri ile çağdaş olduğunu söylemekte, bunu da «Aldı Gevheri», «Aldı Karacaoğlan» başlığı altında bulunduğu şiirlerle isbatlamak istemektedir.

Karacaoğlanın hangi çağda yaşadığı bir yano, bu şiirlerle Gevheriyle çağdaş olduğunu, hele «onunla atıştığını» savunmak bize oldukça zor görünmektedir. Çünkü atışma veya karşılaşmada :

1. Ayakların, yani kafiyelerin, ortak,
 2. Veznin aynı,
 3. Konunun benzer,
 4. Hane sayısının eşit olması lâzımdır. Sunulan örnekte maalesef bu ortaklıklar yoktur.
- «Aldı Gevheri» denildikten sonra Gevheri'nin önce :

«1. Aşkınla dolanıp dehr-i fenayı
Muradın maksudun ararsın gönül
Bulmadım cürdime asla bir deva
Gördüğün tabibe sorarsın görül»

dörtlüğü ile başlayan ve

2. yorarsın gönül
3. yararsın gönül
4. sararsın gönül

ayakları ile gelişen 4 haneli bir şiiri; sonra tekrar «Aldı Gevheri» denilerek aynı şairin:

1. «Gelin Hey yarenler seyran edelim
Kırmızı açılmış gülü dilberin
Söylediğin şipir şipir demleşir
Akar leblerinin belü dilberin»

hanesi ile başlayıp

2. kolu dilberin
3. belü dilberin
4. çili dilberin» le biten 4 haneli bir

başka şiiri verilmiştir. Buna karşılık «Aldı Karacaoğlan» başlığı altında verilen şiirin iki şiirle hem konu, hem de kafiye bakımından hiç bir benzerliği yoktur. Ayrıca şairin mahlası geçmediği gibi şiir de sadece 2 haneden ibarettir:

«Ala gözlerini sevdiğim dilber
Yaylanız da çayır çimen pınar mı
Mevlân güzelliği sana mı vermiş
Seni gören ağlar gözü pınar mı»

Görülüyor ki iki şairin, «aldı» diye kayıtlı olmasına rağmen, söyledikleri arasında hiç bir benzerlik yoktur. Bu bakımdan bunları atışma örneği olarak kabul etmek mümkündür.

Adı geçen kitapta Gevheri ile Karacaoğlan'ın bir başka karşılaşması olarak sunulan iki şiir de aynı durumdadır:

Aldı Gevheri :
Şunda bir dilbere meyil düşürdüm
Her andıkça yüreğimden kan gider
Avara oldum elim varmaz işime
Düşündükçe akşam olur gün gider.
Aldı Karacaoğlan :
Sabahtan uğradım ben bir güzele
Güzel yoksa uykuların kaçtı mı
Hayli oldu ben bu yerden gideli
Yoksa meylin yağ ellere düştü mü. (13)

— V —

Bizim burada sunacağımız 4. parça Karacaoğlan'a aittir ve tipik bir atışma örneğidir. Çünkü şiir:

«Yeşil Abdal gel haber ver»

mısraı ile başlamaktadır.

Dertli adına kayıtlı 7. örnekte ise

«Bir yerde cem olmuş beş on aşıklar
Birbirleriyle meydan ederler»
denilmekte ve bir aşık karşılaşması tasvir edilmektedir.

(3)

«. Gider kimdir kimden haber alayım,
Er Hak nedir, geda nedir kul nedir?
Eğlen hocam eğlen haber sorayım,
Tarik nedir, erkân nedir, yol nedir?
2. Âşık ile maşuk bir yere gele,
Aşkın kitabını ellere ala,
Sual olunursa cevabın vere,
Ağız nedir, dudak nedir, dil nedir?
3. Gönülümde bir mânâ yazıp dururum,
Aşkın gemisini düzüp dururum,
Arabı Acami gezip dururum,
Derya nedir, umman nedir, sel nedir?
4. Dört kardaşız bir gömlekte yatarız,
Gömlek birdir bir vücuda çatarız,
Kendimizi ateşlere atarız,
Ateş nedir, cuman nedir, küj nedir?»

5. Evvel Muhammed ahiri Ali,
Erenler kurdular erkânı yolu,
Üç yüz atmış altı serverin dalı,
Bahçesinde bülbül nedir, gül nedir?
6. Din Muhammed dini tapmışım tapu,
Yıkılır mı Hakkın kurduğu yapı
Kırk sekiz bahçedir on iki kapı,
Eşiği bekleyen iki kul nedir?
7. Pir Sultanım aşkı ilde aramam,
Pirden haberim var gayri soramam,
Menzilim uzaktır belki varamam,
Cümle şeye vücut olan bil nedir. (14)

(4)

1. Yeşil Abdal gel haber ver,
Dört kitabı yazan kimdir,
Meşrıkta atılan toplar,
Ya mağrube salan kimdir?
2. Destur verildi otlara,
Binelim yüğrük atlara,
Nasip sunuldu kurtlara,
Taraftan salan kimdir?
3. Göller verildi sülüğe,
Derya-yı umman balığa,
On sekiz yıl karanlığa
Ya Hamza'yı salan kimdir?
4. Yeşil ne ararsun dağda
Bülbül figan eder bağda
Çıkup yedinci kat gökte
Zühre yıldız olan kimdir
5. Düşümüzü hayra yorup
Kıl gibi köprü kurulup

Anayla birliğe varup
Kendi kızın alan kimdir
6. Terazı mizan kurulup
Şeytan aradan sürülüp
Suyumuz kandan verilüp
Kilümüzü ezen kimdir?

7. Yeşil Abdal nedir halin
Karac-oğlan senin kulun
Gelediver Ezrailin
Kendi canın alan kimdir. (15)
(5)

1. Dur a derviş dur a haber sorayım
Tarikat ne, erkân nedir yol nedir
Âşık isen gel haber ver göreyim
Bülbül nedir, gülşen nedir, gül nedir.
2. Bad estikçe cüşa gelür bulanır
Ayağı yok Kaftan Kefa dolanur
Aslı yerdür birbirine ulanur
Derya nedir, ırmak nedir, göl nedir?
3. Yıldı bir kez cuşa gelip akarlar
Darplarıyla nice yarlar yıkarlar
Leyl ü nehar Hak yüzüne bakarlar
Fırat, Seyhun, Ceyhun nedir, Nil nedir?
4. Geda olan mal ü mülke talipdür
Kuj olan özüne gama salıpdür
Üçü dahi bir birine galıpdür
Geda nedir, sultan nedir, kul nedir?
5. Üsküderi daim hakka şükir eyle
Leyl ü nehar tevhit eyle zikir eyle
Ârif isen bu suali fikr eyle
Veçhin nedir, ya sağ nedir, sol nedir? (16)
(6)

1. Ey bağıban senden bir sualim var
Bu güller yanında harın aslı ne
Çekerler bülbüller derd ü belayı
Ağyare yar olur yarın aslı ne?
2. Dergah-ı izzetten şeytan dür iken
Adem'in mekânı cennet hür iken
Âşık ile maşuk vâhit nür iken
Yakan pervaneyi narın aslı ne?
3. Bu hikmete benim yüreğim yandı
Kudret Hakkın gönül yüzü uyandı
Ben bilirüm eden eyleyen kendi
Ya bu kadar kâr u barın aslı ne?
4. Edep et hıfz eyle lisanın erken
Âşık ile maşuk sohbetinde iken
Enel bânî demez Enel hak dirken
Hallac-ı Mansur'a darın aslı ne?
5. Gevheri der bu gün vahdetinde iken
Âşık ile maşuk sohbetinde iken
Gülün karşısında vuslatta iken
Bülbüle bu ah ü zarın aslı ne? (17)

DİJON ULUSLARARASI HALK DANSLARI YARIŞMASI

Bu ayın 4-12 sinde Fransa'nın Dijon şehrinde dünyaca ünlü «Uluslararası XXX. Bağbozumu Halk Dansları Yarışması» yapılacaktır. Bu yarışmaya memleketimizden «Türk Halk Bilgisi (Folklor) Derneği Başkanı İhsan Hınçer, Milliyet Gazetesi'nin 5 yıldan bu yana yaptığı yarışmalarda derece alan Lise ve Dengli Okullardan,

- 1 - Trabzon - Akcaabat Lisesi «Horon Ekibi»,
- 2 - İzmir Özel Fatih Lisesi «Dinar Zeybek Ekibi»,
- 3 - İstanbul Erkek Lisesi «Van Halay Ekibi»,
- 4 - Kars Kız ilköğretmen Lisesi «Bar ve Halay Ekibi»nden kurulu grubu götürecektir. İki yıldan bu yana yapılan temaslarda sonucunda anlaşmaya varılmıştır.

Bilindiği gibi yarışmalı olan Dijon Festivalinde İzmir Turizm ve Folklor Derneği 1972 de Altın Kolye'yi, dolayısıyla Dünya Sampiyonluğunu kazanmıştır. Bu yıl da Altın Kolye'nin Türkiye'ye kazandırılması en büyük dileğimizdir.

Grup İhsan Hınçer'in başkanlığında, Necdet Günkuş'un mütercim ve direktörlüğü yönetiminde 3 Eylül 1975 günü uçakla Cenevre yoluya Dijon'a hareket edecektir.

T.F.A.

(7)

1. Bir yerde cem olmuş beş on aşıklar
Birbirleriyle meydan ederler
Dönmez ikrarından kavle sadıklar
Muhabbet sırrını pinhan ederler.
2. Olsaydım onların darında berdar
Muhabbetleriyle olduk tar ü mar
On iki koynum ondört kuzum var
Gönül yaylasında cevlan ederler.
3. Dertli dertlerine düşelden beri
Gahl geri gider gahl ileri
Çağırısın münkiri gelmez içeri
Muhabbete kuru bühtan ederler. (18)
(Gelecek sayıda bitecek)

MALATYA'DA HAYVAN HASTALIKLARININ TEDAVİSİ

Yazan : Ahmet ŞENTÜRK

Türk köylüsü beslediği hayvana büyük değer verir ve onu canı gibi korur. Bunda, hayvandan sağlanan yarardan çok, dinî ve insanî duyguların büyük rolü vardır. Suyu ve yemi geçiktirilen ve tam olarak verilmeyen hayvanlar için, «Dilsiz, ağızsız hayvanı aç, susuz bırakmak..» başışlanmaz bir kabahat sayılır.

Sayıları gittikçe azalmakta olsa da koyun, keçi, inek, öküz, at, katır ve eşek gibi hayvanları besleyenler etinden, sütünden yararlandıkları ve yük taşıdıkları hayvanlara «Velinimet» gözüyle bakarlar. Yoksul bir ailenin ölen hayvanı büyük acılara yol açar. Aradan seneler geçtikten sonra bile ölmüş olan bir hayvanın hatırlanışı üzüntüyü yeniler.

Bunun için köylümüz hayvanının hastalanması halinde elinden geleni yapmaya çalışır. Yük hayvanlarının hastalığında özellikle nalbantların, öteki hayvanların hastalanması sırasında, bu işlerden iyi anlayan kadın ve erkeklerin bilgilerinden yararlanmaya çalışılır.

Malatyaya bağlı Yeşilyurt ilçesiyle bağlı köylerde daha çok at, katır, eşek, inek, öküz, koyun ve keçi beslendiğinden yalnızca, cinsleri sayılan bu hayvanlara ait hastalıkların tedavileri ele alınmıştır. Yük hayvanlarının hastalıklarına ait bilgiler Yeşilyurtta nalbantlık yapan Adil Doğan'dan not edilmiştir.

YÜK HAYVANI HASTALIKLARI

SAKAVI : Hastalığa yakalanan hayvanın ağzından, burnundan su gelir. Tedavi için, bir torba saman suda kaynatılır. Kaynamış olan saman torbaya koyulur, hayvanın boynuna asılır. Saman buharının solunumu yollarına iyi geleceğine inanılır. Ayrıca, hayvanın kulaklarına birer kaşık zeytinyağı aktarılır.

SANCI : a) Hayvan sürekli olarak dolaştırılır,

b) Sırt kısmına kaynar suya batırılmış bez konur,

c) Böğürleri ispirtoyla oğulur,

d) Ağzına alkoj dökülür.

TOPUK ŞİŞMESİ : Kabak veya patlıcan haşlanır, hayvanın şişen kısmına bağlanır.

GÖZ AĞRISI : Hayvanın ağrıyan gözüne, tuzlu su veya ayrıan püskürtülür.

DOMUZCUL : Demir bir çubuk ateşte kızar-

tılır. Hayvanın vücudunun çeşitli kısımlarına, aşağıda gösterilen miktarda, dağlama yapılır.

a) Boynun iki yanına altı adet,

b) Kulaklara (Dairevi şekilde) iki adet,

c) Ayaklara yirmidört adet,

d) Yüzün iki tarafına altı adet,

e) Kuyruk dibine (Dairevi şekilde) bir adet,

toplam olarak 39 adet dağlama yapılır.

ARKA AYAKTA KARAKUŞ : Bu da bir çeşit şişmedir. Kızartılan demir çubuk dizkapaklara vurulur.

ÖN AYAKTA BAĞA : Tırnakla bilek arasında meydana gelen bir şişmedir. Bu hastalık da ateşte kızdırılmış demir çubukla, şişen kısmın dağlanması suretiyle tedavi edilir.

SİĞİL : Siğil ya bıçakla kesilir ya da at kılıyla bağlanmak suretiyle koparılır.

GIRTLAĞA SÜLÜK YAPIŞMASI : At, katır ve eşek gibi hayvanların içtikleri sular yüzünden boğazlarına sülük yapışınca hayvana ya su verilmez ya da ispirto içirilir. Biraz sonra dil altına gelen sülük dudakları kanlandırır. O zaman hayvanın ağızı açılır ve sülük alınır.

KARIN ŞİŞMESİ : Dişi yük hayvanlarında doğumlarından sonra görülür. Bunun için hayvana keten tohumu lapası yedirilir.

KÜÇÜK BAŞ HAYVAN HASTALIKLARI

Koyun ve keçilerin karınları şişince ağızlarına pekmez veya zeytinyağı aktarılır.

Küçük baş hayvanların uğradıkları bütün hastalıklarda birer kulakları bıçakla derince kesilir. Akın kanın hastalığı iyileştireceğine inanılır.

SİHRİ TEDAVİLER

Kaynatılırken sütü kesilen veya yoğurdu maya tutmayan hayvanın yüzdeyüz göze geldiğine inanılır. Bunun için, adı Mehmet olan, yedi yaşından küçük bir çocuğun tenasül uzvu boyunca kesilen yedi çöpten birisi kaynatılacak sütün kabına bırakılır, diğer altı adedi yakılan ateşin içine atılır.

Memeleri büyük olan, göze gelmesinden korkulan inekler için yazdırılan muska hayvanın iki boynuzu arasına gerilen bir ipin ortasına, alınına doğru sarkacak şekilde, asılır. Ayrıca, küçük bir bez torba içine yerleştirilen çörek otu, şap, tuz ve bir diş sarmısak da aynı yere asılır. Bū-

DÖRT ÖĞÜT

Dereyen : Muhsin KÖKTÜRK

Bir varımış, bir yohumuş. Vaktin birliğinde bir adam, yohsul bir adam varımış. Gün olmuş evlenmek istemiş. Güzel bir kız almış. Evini geçindirecek parası yohmuş. Gurbete çıkmış. Güney illerine getmiş. Bir ırgat gapısına durmuş. Günlüğüm gaça dememiş, heç sormamış, tam yirmi yıl çalışmış. Nihayet ayrılmaya garar vermiş. Ağarın yanına çıkmış:

— Ağam, tam boğön yirmi yıldır gapında çalışıyım. Hakkım neyse ver. Silama gidecem. Anamı avradımı özledim gayri. Demiş.

Ağa da çıkmış çalışmasının karşılığı ona üç lira vermiş. Adam almış cebine goymuş. O sıra orada bulunan Ağa'nın garısı adama acı-mış. Adama :

— Dur da sana bir çörek yapayım. Demiş. Kadın getmiş, çöreğini yapmış. Çöreğin birinin içine de beş altın lira goymuş. Adama vermiş.

— Bu çöreği sakın yolda yeme, garına benden hediye olsun. Demiş.

Adam çöreği heybesine goymuş, helallaşıp yola düşmüş. Yola düşmeden bir daha ağarın yanına varmış.

— Ağam, epey eyilik ettin. Hakkını helal et. Diye söylemiş. Ağa da :

— Oğlum dur sana diyeceklerim var, hele bi yol otur, diye karşılık vermiş.

— Hayırdır inşallah.

— Bana bir lira ver sana bir öğüt vereyim. Adam çıkarıp bir lira vermiş.

— İyi dinliyon mu? Sakın geceleyin yola çıhma.

—

— Bana bir lira ver bir öğüt söyleyim.

Adam çıkmış, bir lira daha vermiş.

tün hayvanların hastalanmaları halinde ise ilk tedavi olarak «Tuz çevrilir». Bunu özellikle, yaşlı, dul kadınlar yapar. Kadın, hayvanın yanına gidemeyecek kadar yaşlı ise veya uzak bir yerde bulunuyorsa o zaman hayvanın yuları yanına getirilir. Kadın avucuna on gram kadar tuz alır. Bildiği surelerden okur. Bu sırada kadın esnerse hayvanın kesinlikle göze geldiğine kani olunur. Kadın elindeki tuzu «El benden, sebep Allahtan» diyerek ocaktaki ateşe atar.

— Sakın dibi görülmedik sudan geçme. Anadın mı?

—

— Bir lira daha ver bir öğüt daha vereyim. Adam cebindeki son lirayı da vermiş.

— Aslını bilmediğin işte söz sahabı olma. Adam tam gideceği sırada, Ağa:

— Dur bi de sana bedava bir öğüt vereyim, demiş.

Adam durmuş.

—Aslını bilmediğin işe burnunu sohma.

Adam sağol demiş, goyulmuş yola. Yolda bir kervana rastlamış. Kervancısına:

— Nereye gidiyonuz? Diye sormuş.

Kervancı :

— Yozgat'a. Diye cevap vermiş.

— Ben de Yozgat'a gidiyom. Beni de alın Kervana.

Kervancı başı kabul etmiş. Adam kafileyeye katılmış. Epey yol gitmişler. Nihayet gece olmuş. Adam :

— Ben artık gitmeyeceğim. Diyince, Kervancı :

— Neden. Diye sormuş.

— Gidemem.

— Biz bu kadar değerli şeyler götürüyük da gerkmıyok. Sen niye gorkıyon?

— Ben gidemem, siz gidin.

Adam böyle cevap verince kervancıbaşı fazla üstelememiş. Devam etmişler yollarına.

Adam sabahleyin gün ağarınca yola revan olmuş. Bir de bahmış ki yolda kervancıların hepiciği ölmüş yatıyo. Kiminin kellesi bir yanda kimininki bir yanda. O zaman kendi kendine: «Liranın birini bulduk» demiş.

Yine giderken yolda bir atlıya rastlamış. Birlikte yola düşmüşler. Yollarını yalçın bir ırmak kesmiş. Adam bakmış ki suyun dibi görünmüyo. Gorkmuş. Atlı :

— Hadi terkime bin de garşıya geçelim. Demiş.

— Yoh. gardaş ben binemem.

— Hadi canım ne gorkuyon. Bin geçek garşıya.

— Yeminim var, geçemem, diye cevap vermiş adam.

Atlı dibi görünmedik suya girmiş. Girdiği o

olmuş. Bir batmış, bir daha çıhamamış. Adam kendi kendine: «Lıranın birini daha bulduk» diye sevinmiş.

Suyun başında galan adam, sağa bahmış, sola bahmış sonunda bir yol bulup garşıya geçmiş. Akşamı üzeri bir koye gelmiş. Koy odasına gonguh olmuş. Bahmış ki bir hatun boğazına bir ip bağlanmış duvarda asılı duruyo. Bir kopek de yatak üzerine yatmış, uyuyo. Yemek getiyolar. Önce it yiyo, artığına da hatuna veriyolar. Adam heç aldırış etmemiş. Yemeğini yemiş yatmış. Sabah kalkmış yola düşmüş. Arkasından Ağanın adamları gelmişler. Adamı Ağanın yanına götürmüşler.

Adam gorha gorha :

— Ağam benim suçum ne ki, palas pandıras getirdiniz. Diye sormuş.

— Bak burada kopek yatıyo. Orada bir hatun bağlı duruyo. İtin artığını hatun yiyo. Be hey adam, senin ağzının içinde dilin yoh mu? Niye bir defa nedendir bu cefa diye sormuyon?

— Benim ağam bana bir öğüt verdi. Aslını bilmediğın işte söz zahabı olma dedi.

Ağa adamın bu sözünü çoh beğenmiş. Arhasından:

— Hele bi yol sorsaydın senin de kellen bu kelleler arasına garışacaktı. Diyerek bir gapı açmış ve içinde yatan kelleleri göstermiş.

Adam: «Eh lıranın birini daha bulduk» diye sevinmiş. Ağa adama bir heybe gozû altın vermiş. Adamlarını tembihlemiş. «Bu adamı köyüne kadar götürün» demiş.

Adam köyüne gelmiş. Evinin penceresinden bir de bahmış ki ne gorsün? İçerde genç bir adam garısıyle doğuşuyo, çağırıp bağırıyo. Adam dayanamamış, tüfeği doğrultmuş, tam tetiği çekeceği sırada ahlına ağanın öğüdü gelmiş. «Aslını bilmediğın işe burnunu sohma» Bunun üzerine gapıyı çalmış. Garısına:

— Beni tanıdın mı? Ben senin kocanı. Demiş.

Gadın bir bahmış iki bahmış. Sonunda gocasını tanımış. Sarılmış boynuna. Adam bi yandan yan gozle yabancı adama bakıyormuş. Bunu farkedene garısı :

— O kim biliyon mu? demiş.

—

— Yirmi sene evvel sılaya gittiğın sırada garınımda bıraktığın oğlun.

Garısı böyle diyince adam sevinçten ağlaşmış. O zaman Ağanın kendisine paradan da

Bize gelen KİTAPLAR

• Sabahattin Eyüboğlu : «YUNUS EMRE». Commission Nationale Turque pour L'UNESCO-Türkiye UNESCO Millî Komisyonu Yayını. Fransızca. Önsöz Azra Erhart. Metin ve şiirlerin çevirisi Sabahattin Eyüboğlu tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca şiirlerin Türkçeleri verilmiştir. Eserin sonunda Pir Sultan Abdal, Miskin Aşık, Karacaoğlan, Kaygusuz Abdal, Muhyi ve Hasan Dede'nin şiirlerinden örneklerle maniler, bilmeceler ve bir masal tekerlemesi yer almıştır. 21 X 14 Cm. boyunda 272 sayfa, fiyatı yok.

• Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu, Ankara : «YÖRESEL TÜRK KADIN KIYAFETLERİ/ Costumes Locaux Féminins Turcs/Local Turkish Costumes for Women/Örtliche Trachten der Türkischen Frauen». Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu 50. Yıl Armağanı, 1973, Ankara. Eserin başında kısaca Türkçe, Fransızca, İngilizce ve Almanca yer alan Önsözde «Albümde yer alan resimler, ülkemizin çeşitli yörelerinden, öğrencilerimiz tarafından derlenen Türk Kadın Kıyafet örneklerini gerçek biçim, renk ve motifleri ile aksettirmektedir», denilmektedir. 40 X 17 cm. boyunda renkli ve yıldızlı basılı resimlerin yan taraflarında giyim - kuşamın kısaca yöresi, günlük veya yabanlık olduğu belirtilmiştir. Hiç bir resimde baş, sırt, bacak ve ayak giyimleri hakkında bilimsel izahat verilmemiştir. Eser için 50. Yıl Fonu'ndan 400.000 lira harcanmış, parasız olarak dağıtılmıştır. 40 X 30 cm. boyunda, ciltli, kuvertlidir. 67 resim - tablo mevcut olup, 70 yaprak (140 sayfa) dir.

• Behçet Necatigil : «PENCERE». 4 radyo oyunu. Diğer oyunların adları: Gaz, Uzun Köprü, Yıldızlara Bakmak. Varlık Yayınları. Tiyatro Serisi: 29. 16,5 X 12 boyunda, 88 sayfa, 6 lira.

• Erskine Caldwell - Muzaffer Reşit : «BİR GARİP ZENCİ». Roman. Varlık Yayınları, Büyük Eserler Kitaplığı : 243. 16,5 X 12 boyunda, 154 sayfa, 10 lira.

değerli öğütler verdiğini anlamış. Böylece muratlarına ermişler.

Not : Yukarıdaki masal halen Yozgat'ta yaşamakta olan 60 yaşında bulunan Fırıncı Mehmet'in anlatımından aktarılmıştır.

her biten ipananın yerini bir yenisi alır

İpana'nın dişlere kazandırdığı eşsiz beyazlıktan, ağıza verdiği serinlikten, ferahlıktan vazgeçemedikleri için... İpana Fluorid, diş minelerini sertleştiren, çürümeleri önleyen, diş ve ağız sağlığını koruyan diş macunudur.

ipana
fluorid

800'den fazla şube ile
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde

T.C.ZIRAAT BANKASI

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

AKBANK

(Folklor : 102)

**EMNİYET
SANDIĞI
YUVA HESABI**

sahibi olmanızı
kolaylaştırır

(Basın : 60031 — 103)

TFLEWMUDOGCEVNJEHXSRPQMNHE

GGGGGGGGGGGGGGGGGGGGGGGGGG

WMQXHKGAUSE

ADTFUNHG

MZKBYE

NBIDO

AI BB

**BANKANIZI
SEÇTİNİZ Mİ ?**

demek ki
görüşünüz
kuvvetli...

TÜRK TİCARET BANKASI

EDİRNE'den KARS'a kadar yurdun her köşesinde hizmetinizde

(Folklor : 104)

**LOKMAN MÜSTAHZARI
HALK SAĞLIĞI
HİZMETİNDE**

Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapi
Lokman - Tablet Ağrı hapi
Algo - Analjezik tablet
Algo - Tablet 4 tabletik
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meprol Tablet Sinir hapi
Sollargen Granüle Ekzema - kaşıntı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu
Gastro Goutes Mide damlası
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derivit Yara ve yanık merhemi.
Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
Dover Tablet Öksürük ve bronşite
Metekodin Öksürük hapi
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
Ma-ka-ta Basur merhemi
Cuti - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç ilacı
Lokman Kaşe ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüm. kutu)
Deriseptol Yara ve göbek
Dr. Krom Diş patı

(Folklor : 105)

0/0 38.6

Topam mevduatımızdaki artış oranı.
Geçtiğimiz dönem sadece bizim ulaşabildiğimiz, bizi bu yarışta birinci kılan oran.
Halkımızın gösterdiği güvene Hızlı gelişmenin gerçek örneğini veriyor,

Artan mevduatımız,
Artan sermayemiz,
Artan şubelerimiz,
Artan personelimizle

Hizmet kapsamımızı durmaksızın genişletiyoruz.

**İSTANBUL
BANKASI**

Hızlı gelişmenin gerçek örneği

(Folklor : 106)

286

287

milyonluk tecrübe

Milyonuncu buzdolabını üretti Arçelik.
Bir milyon yuvada başarıyla verdiği
bir sınavı simgeleyen
ve şimdi daha da aşılacak bu dev sayıyla,
hem satışta, hem de kalitede
değişmez bir önder olduğunu
bir kez daha ortaya koydu.
Ulusal endüstri açısından
çok önemli bir aşamayı belirleyen
bu mutlu olay, üstün kaliteli
ev cihazlarını en hesaplı şekilde
büyük kitlelere maletmek amacıyla olan
yaratıcı Türk zekâsının, Türk emeğinin
kıvanç veren bir sonucudur.

ARÇELİK

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EKİM 1975

İÇİNDEKİLER: ~~~~~

Anadolu'nun Keşfi	Prof. Dr. Mehmet KAPLAN
Konya «Türkiye Âşıklar Bayramı ve Folklor Semineri»	T. F. A.
Kitaplar Arasında : «Âşık Garip Hikâyesi»	Dr. Saim SAKAOĞLU
Dijon'da Bugünedeğin Atın Kolye'yi Kazanan Uluslar	T. F. A.
Dijon Yarışması'na Katılan Türk Grubu	T. F. A.
Eski İstanbul'dan : Tek Telli Sazsairi Âşık Cemal	Malik AKSEL
Okul Öncesi Dönemde Çocuk ve Müzik İlişkileri	Ahmet BORCAKLI
Dünya Birinciliğini Kazanan Türk Grubu'nun Dijon Gezisi	İhsan HİNÇER
Âşık Karşılaşmaları — Atışmalar ve Bugünkü Durumu — 2 —	Muhan BALI
Karagöz - Kukla Sanatçısı Taceddin Diker'le Konuşma	Mustafa MUTLU
İnegöl'den Bir Masal : Kışkış Masalı	Numan KARTAL
Birinci Kosova Savaşı Destanı	Necip P. ALPAN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 315

KURUŞ : 300

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ